

Türk Romanında Endülüs'ün Fethi konusunun İncelemesi

Ahmed Abdel Halim Ahmed ^(*)

ÖZET

Dünya tarihine derin izler bırakmış Endülüs medeniyetini fetih, yükselme ve çöküş olarak üç kısımda incelemek mümkündür. Fetih kısmında Vizigotların himayesinde bulunan İspanya toprakları Berberî ve Arap askerlerden müteşekkil Müslüman Arap ordularının başarıları sayesinde fethedilmiştir. Kuzey Afrika Valisi Musa Bin Nusayr, Taif Bin Malik ve Tarık Bin Ziyad bu fethi planlayan ve yöneten üst düzey komutanlardır.

Endülüs'ün İspanya'da yaklaşık sekiz asır boyunca süren varlığının nasıl başladığını, Vizigotlarla Arapların bir arada yaşaması için nasıl bir devlet ve yönetim teşkilatının kurulduğunu anlamak için fetih döneminin dikkatle incelenmesi gerekir.

Türk edebiyatında neşredilmiş Endülüs'le ilgili romanlarda daha ziyade Endülüs'ün çöküş dönemine ait olaylardan esinlendiğini görürüz. İncelemesi yapılmış romanlarda Endülüs medeniyetinin özellikleri ve fetih dönemine ait alıntılar da konu edilmiştir.

GİRİŞ

Yapılan tarihi araştırmalarda Musa Bin Nusayr tarafından görevlendirilen Taif adlı komutan 710 yılında dört yüz kişilik bir keşif birliğiyle İspanya'ya geçer. Taif'in getirdiği olumlu havadisler sonrası Tarık Bin Ziyad gemilerle fetih için İspanya'ya girer. Yedi bin kişilik İslam ordusu, seksen bin kişilik Vizigot donanmasını ağır bir yenilgiye uğratarak 800 yıl sürecek Endülüs medeniyetinin temellerini atar.

(*) This paper is a part of PhD. thesis entitled: "TÜRK ROMANINDA ENDÜLÜS". Supervised by DR.ÖĞR.ÜYESİ. Özcan AYGUN.

Türk edebiyatındaki Endülüs konulu romanlarda genellikle Endülüs'ün çöküş döneminde yaşadığı siyasî çekişmeler, iç ve dış mücadeleler sonucu Endülüs'ün nasıl Müslüman hakimiyetinden çıktığı ele alınır. Bunun yanında fethin nasıl gerçekleştiği, tarihe iz bırakacak medeniyetin ayrıntıları hakkında bilgi veren Türk romanları da mevcuttur. Ziya Paşa'nın Endülüs adlı tarih kitabında ele aldığı Endülüs'ün fethi Zuhuri Danişman'ın "Endülüs'te İslâm Cengâverleri" adlı romanında da tarihî gerçekliği birebir yansıtmaktadır. Endülüs konulu Türk romanlarında tarihî gerçeklikler yazarın hayal mahsulü olay akışıyla birlikte kaleme alınmıştır.

Yapılan roman inceleme çalışmalarının sonucunda Türk romanlarında Endülüs'ün fethinin incelemesi konu başlıkları şeklinde sunulmuştur.

Endülüs'ün Fethi

Türk edebiyat dünyasında bu konuyu ele alan romanlardan biri Zuhuri Danişman'ın *Endülüs'te İslâm Cengâverleri* adlı eseridir. Endülüs'ün Musa bin Nusayr komutasında, Tarık Bin Ziyad tarafından fethini anlatan roman, olayların oluş sırası bakımından adeta Ziya Paşa'nın *Endülüs Tarihi* kitabının romanlaştırılmış şeklidir. Roman kahramanları ve bu kahramanların yaşadıkları, adı geçen tarih kitabıyla birebir örtüşmektedir. Fetih konusunu işleyen ve gerçek tarihi bilgilerle örtüşen Endülüs'te *İslâm Cengâverleri* 'nde Musa bin Nusayr, İspanya'nın fethi için keşif yapmak üzere Tarık bin Ziyad'ı görevlendirir, küçük bir donanmayı keşif grubu olarak hazırlar.

"-Gemiler hazır Emir Hazretleri.

-Dört gemidir değil mi?

-Evet Emir Hazretleri.

-Kâfidir. Zaten bu ilk ordu bir keşif hareketi yapacak, İspanya sahilinde bir çıkarma noktası tayin edecektir. Tarık da

bu işi kolaylıkla başaracaktır. Ondan sonra da asıl ordu ile biz İspanya'ya geçeceğiz.”¹ (s.31)

“ –Kont Jülyen'in izahlarına göre İspanya'nın Elcezire köşesine çıkarma yapılacaktır. Bizim için esas olan nokta, İspanya topraklarında bir köprübaşı kurmaktır. Bütün vazifen budur. Elcezire'ye geçecek, orada müdafaya elverişli noktayı seçecek ve imkan nisbetinde süratle bu noktayı tahkim edecek ve derhal İspanyol müdafaa ve taarruz planları hakkında malumât vereceksin.”²(s.64)

Endülüs Şahini romanında Septe muhafızı komutanı Kony Julyanus'un Musa bin Nusayr tarafıyla anlaşarak onları bu fetih için teşvik etmesi anlatılır.(s.16) Yine aynı romanda Musa bin Nusayr'ın Tarif bin Malik'i keşif yapmak üzere bir birliğin başında Endülüs'e gönderme fikri açıklanır.³(s.24)

Endülüs'e Veda romanının başlangıcında, arkadaşlarıyla İspanya zulmüne yenik düşmeye başlamış Gırnata'ya giden Emir Malik, Tarık Bin Ziyad'ın Endülüs'ü fethine telmihte bulunur.Tarihi araştırmalarda her iki isimde zikredildiği görülmektedir. “Bir zamanlar Tarık bin Ziyad'ın izzet ve iftiharla geçtiği bu yollardan başımız önde biz dahi geçelim. Ecdadın muzaffer döndüğü yollardan mağlup, perişan dönelim. Her karış toprağı şehit kanıyla sulanmış, her köşesi Allah Allah sesleriyle yoğrulmuş topraklara utanmadan basa basa at sürelim.”⁴(s.14)

Kitab-ı Endülüs romanında Endülüs'ün fethine değinilir. İber Yarımadası'na ilk ayak basan Müslümanın komutan Târif bin Malik olduğu belirtilir. Kont Julian'ın fetih için Arap'lara yardımı ve sebepleri olay akışında yer alır. “Tarif bin Malik. İber Yarımadası'na ilk ayak basan bu Müslüman komutanın emrinde binlerce Magripli ve Arap askerlerle birlikte gemiler

¹ Zuhuri Danışman, Endülüs'te İslâm Cengaverleri, İstanbul, Zuhuri Danışman Yayınları,1966, s.31

² Zuhuri Danışman, a.g.e., s.64

³ Ahmed Yılmaz Boyunağa, Endülüs Şahini, İstanbul, Timaş Yayınları, 2014 s.24

⁴ Yavuz Bahadıroğlu, Endülüs'e Veda, İstanbul, Nesil Yayınları, 72. Baskı, 2009, s.14.

vasıtasıyla Magrip'ten karşı kıyılara yani Endülüs'e geçtiler.”⁵(s.7)

“Müslümanları (İber yarımadasında) bekleyenler arasında Yahudilerin önde gelenleri ve Hristiyan Kont Julian da vardı. Kızının başına gelenleri(İspanya Kralı Rodrik'in kızına tecavüz edip ortada bırakmasını) bir türlü unutamayan üzgün baba Kont Julian intikam almak ya da belki bu topraklara adaletin hakim olması gerektiği inancıyla, Arap Müslümanları buralara davet etmiş.”⁶(s.78)

Endülüs'te Aşk romanında Doktor Mark Davis yaptığı araştırmada Tarık Bin Ziyad'ın Endülüs'ü fethine dair bilgilere değinmiştir. “Tarık Bin Ziyad, Endülüs'e Allah'ın güzelliklerini ulaştırmak için yola çıktığında da İspanya'da aynı durum hakimdi. Allah aşkıdan habersiz olan insanlık, başkalarına zulmederek kendi nefsinin hükümlerini sergilemekte hiç sakınca görmemişti. 711 yılında Tarık Bin Ziyad'ın komutasında, Hz. Peygamber Efendimiz'den 81 yıl sonra zulmün ülkesi, aşkın ülkesine dönünceye dek, İspanya sokaklarında zulmün ve nefretin hükmü sürmüştü. Allah'ın Beyti olan kutsal topraklarda doğan İslam güneşi, Endülüs'te bir muhteşem medeniyeti inşa ederken gönül vahalarında da yepyeni bir keşif yaşıyordu.”⁷(s.145)

Endülüs'te Altın Çağ romanında Halife II. Hakem'in tarihçilerinden birinin konuşması Endülüs'ün fethi ve kuruluşu hakkında bilgiler verir. “Hira Dağı'nda başlayan serüvenimiz, bugün Avrupa'da Akdeniz kıyısındaki yeşil vadilere kadar yayıldı. Diğer bir yandan da neredeyse Çin'e kadar uzandı. Üç buçuk asırda oldu bütün bunlar. Çöllerin serseri adamları, tek bir kitapla şahakalktı. Bilimde, kültürde, yönetimde yepyeni, tertemiz bir çığır açtılar. Yakarak, yıkarak, ezerek değil doğruya, hakka giden tüm tıkanıklıkları açarak.”⁸(s.55)

⁵ Ahmed Dağ, Kitab-ı Endülüs, İstanbul, Profil Yayıncılık, 2016, s.7.

⁶ Ahmed Dağ, a.g.e., s.78.

⁷ Mehtap Abdi, Endülüs'te Aşk, İstanbul, Duha Yayıncılık, 2017, s.145.

⁸ Hakan Metin, Endülüs'te Altın Çağ, İstanbul, Karina Yayınevi, 2016, s.55.

Hilalin İki Ucu romanında yazar Ünver, zamanda geri dönüş ve özetleyişlerle Endülüs'ün fethi hakkında okuyucuyu bilgilendirir. “Endülüs'ün ilk mücahitleri, 711 yılında azadedilmiş bir Berberi kumandan olan Tarık bin Ziyad liderliğinde İber yarımadasına geçmiş ve müthiş bir İla-yı Kelimetullah aşkıyla dolu 7 bin askeriyle 90 binlik Vizigot ordusunu yenmeyi bilmiştir.”⁹(s.5) Aynı romanda İmam Fakih'in Arslan Bey'le girdiği Araplarla Türklerin münasebetinin başladığı tarihe dair münakaşada Fakih, fetih dönemine dair şu bilgileri verir: “711 senesiydi, evet. Tarık bin Ziyad, Endülüs'e 7 bin kişilik ordusuyla çıkarak, neferlerinin imanını güçlendirmek adına, kendilerini getiren gemileri tutuşturduktan sonra Rodrigo'nun 90 bin kişilik ordusunu yenmeyi bilmişti. Ardından hızla ilerlemeye devam etmişti ki karşısına çıkan birleşik oldularla savaşan askerlerinin arasında Türkler de vardı. Bu bilgi, sadece bizim kayıtlarımızda değildir, Hristiyan katipler de demişlerdir. Bu katiplerin yazdığına göre Hristiyanlar, karşılardaki imanlı Araplardan öyle korkmuşlar. Hristiyan askerlerin köşe bucak kaçtıkları, Araplardan da görünüşleriyle farklı bu insanları katipler “Uguzlar” diye kaydetmişler...”¹⁰(s.29)

Pîrî Reis Endülüs Seferi adlı romanda Endülüs'ün fethine dair bilgiler verilir. “711 tarihinde Kuzey Afrika'yı baştanbaşa kat eden Tarık bin Ziyad dört gemiyle, daha sonra kendi ismiyle anılacak olan Cebel-i Tarık Boğazı'ndan ordusunu karşı kıyıya İberik Yarımadası'na geçirdi. Kimse bu gemilerin İberik Yarımadası'nı asırlar boyunca hakikatle diriltecek, dünya tarihini etkileyecek kuvvetleri taşıdığını bilmiyordu. İberik Yarımadası'nı fethettikten sonra bu topraklara “Endülüs” adını verdiler.”¹¹(s.71)

Türkiye'de, Endülüs tarihi araştırmalarında fetih konusunda kaleme alınan bilgilendirmeye göre Kuzey Afrika

⁹ Mine Sultan Ünver, *Hilalin İki Ucu*, İstanbul, Timaş Yayınları, 1. Baskı, 2013, s.5.

¹⁰ Mine Sultan Ünver, a.g.e, s.29.

¹¹ Kemalettin Çalık, *Piri Reis Endülüs Seferi*, İstanbul, Damla Yayınları, 2015, s.71.

valisi Musa bin Nusayr, Şam'daki Emevî Halifesi Velid bin Abdülmelik'in onayını aldıktan sonra önce 710 yılında Tarif bin Malik isimli bir Berberî komutanı dört yüz kişilik (Ziya Paşa beş yüz atlı olarak zikreder) keşif birliğinin başında İspanya'nın güneyinde daha sonra Tarîf adıyla anılacak olan bölgeye gönderir diye zikreder. Tarîf'in buradan iyi haberlerle dönmesi üzerine Musa bin Nusayr, asıl fetih birliklerinin başına yine Berberî bir komutan olan Tarık bin Ziyad'ı getirir ve çoğunluğu Berberî olan yedi bin kişilik bir orduyla, gemilerle İspanya'ya gönderir. Bahsi geçen gemilerin Kont Julianus'a ait olduğu rivayetleri Ali Hacci ve Mehmet Özdemir tarafından zikredilir. Ali Hacci bu hususa temkinli yaklaşırken, Mehmet Özdemir durumun gerçekliğine dair yorumda bulunmaz, gemilerin Kont Julian'a ait olduğunu belirtir. Bu keşif ordularının gönderilmesi üzerinde detaylıca duran Ziya Paşa, Ali Hacci ve Mehmet Özdemir'in eserlerinde aynı bilgileri sunduğunu görürüz. Avrupa'dan Afrika'yı ayıran boğazı ilk geçenin Tarif bin Malik olduğunu belirten İlker Özünlü, onun tarık bin Ziyad'dan bir yıl önce dört yüz kişilik bir öncü keşifle endülüs topraklarına geçtiğini ifade eder.¹²

Diğer bir husus Musa bin Nusayr'e İspanya kapılarını açan, kendi devletine karşı hainlik yapan Septe Muhafızı Kont Julyanus (Julian) dur. Kont Julyanus, Mehmet Özdemir'e göre Vizigot Kralı Rodrigo'nun kızına tecavüze yeltenmesi üzerine kraldan intikam almak üzere bu yola başvurmuştur. Mehmet Özdemir bu bilgiyi Hristiyan kaynaklarında geçen bir rivayete dayandırır.¹³ Ziya Paşa, Sebte şehri muhafızı Kont Julyanus'un, kral Rodrigo'dan gördüğü hak etmediği muamelelerden dolayı İbn Nusayr'a şehri teslim edeceğini vadettiğini ve Got hükümeti hakkında ona bilgi verdiğini belirtir.¹⁴

¹² İlker Özünlü, Endülüs, Türkiye İş Bankası Yayınları, bs.2, İstanbul, 2008, s.14.

¹³ Mehmet Özdemir, Endülüs, İsam Yayınları, 3.bs., Ankara, s.21.

¹⁴ Ziya Paşa, Endülüs Tarihi, Timaş Yayınları, 2.bs., İstanbul, s.25.

Ali Hacci, Kont Julian'ın yardımlarını zikretmekle beraber bu durumun sebepleri üzerine herhangi bir bilgi vermez. *Endülüs* adlı kitabında İlker Özünlü bir rivayetten bahsederek Septe valisi Kont Julian'ın kızı Florinda'nın o dönemde bir soyluluk örfü gereği nedime olarak Vizigot Kralı Roderick'in yanına gönderildiğini, Florida adlı bu kızın gölde yıkanırken Kral tarafından cinsel istismara maruz kaldığını ifade eder.¹⁵ İsmail Yiğit ise Endülüs'ün fethi hususunda sadece Halife Velid zamanında fethedildiği bilgisini aktarmakla yetinir.¹⁶

Enes Şanal, tez çalışmasında Musa bin Nusayr'ın Tarif bin Mâlik ve Tarık bin Ziyâd'ı görevlendirerek, Kont Julianus'un yardımlarına İspanya'nın fethini gerçekleştirmesi hakkında aynı tafsilâtı verir. Kont Julianus'un yardımları hususunda Muhammed İmamüddin, *Endülüs Siyasî Tarihi* eserini kaynak gösterir.¹⁷

Ayşe Kılıç, *Endülüs Müslümanları ve Osmanlı İmparatorluğu* adlı tez çalışmasında fethin aşamalarını daha önce zikredildiği şekilde ele alır ve kaynak olarak da Mahmood Makki, *The Politicial of Al-Andalus (92/711-897/1492)*, *The Legacy of Muslim Spain* (1992,s.8)'i gösterir.¹⁸

Ahmet Nâsır Yaylalı, tez çalışmasında Musa bin Nusayr, Tarif bin Malik ve Târik bin Ziyâd eksenli fetih hareketini ele alarak Tarık'ın yedi bin kişilik orduyla Vizigot Kralı Rodrigo'nun ordusunu mağlup ettiğini, savaşın 711 yılı Ramazan ayında başladığını ve aynı yılın Şevval ayının beşinci

¹⁵ İlker Özünlü, a.g.e, s.9.

¹⁶ İsmail Yiğit, *Endülüs Kuzey Afrika İslam Devletleri*, Kayıhan Yayınları, 2017, s.33.

¹⁷ Enes Şanal, *Convivencia: Endülüs'te Bir Arada Yaşama Kültürü*, İzmir Kâtip Çelebi Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İzmir, 2018, s.26-27.

¹⁸ Ayşe Kılıç, *Endülüs Müslümanları ve Osmanlı İmparatorluğu (1492-1614)*, İstanbul Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü Akdeniz Dünyası Araştırmaları Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul,2012, s.10.

günü bittiğini Ahbâru Mecmû'a (s.18-19) ve Nüveyrî'den nakleder.¹⁹

Konunun aynı şekilde ele alınışını Hüseyin Gökalp'ın tez çalışmasında da gözlemleriz. Yazar, konu hakkında kaynakça olarak "Atçeken, İsmail Hakkı, *Endülüs'ün Fethi ve Musa bin Nusayr* (Araştırma Yayınları,2002,s.25-26,51-53)'ı gösterir.²⁰

Lütfî Şeyban, *Endülüs* adlı eserinde diğer araştırmacı tarihçilerle aynı tafsilâtı vererek 711 tarihinde Târık'ın İspanya'ya çıktığını belirtir. Sebte Valisi Kont Julionus'un gemi tedariki ve istihbarat desteği sağladığını ifade eder. Konu hakkında benzer tafsilâtı İsmail Hakkı Atçeken'in "Endülüs Fatihlerinden Mûsâ bin Nusayr'ın Akıbeti" adlı makalesinde de bulabiliriz.²¹ Seyhun Şahin fetih konusunda "*Endülüs'ün Düşüşünde Aragon Krallığı'nın Rolü*" adlı makalesinde aynı bilgileri kaleme almıştır.²²

Cebel-i Tarık Kayalıkları

Günümüzde hâlâ varlığını ve ismini koruyan Cebelitarık Boğazı'nın adlandırılması hadisesi Endülüs'ü ele alan Türk romanlarında olayların yaşandığı mekan olarak karşımıza çıkar.

Endülüs'te İslam Cengâverleri romanında Tarık bin Ziyad'ın geçtiği boğaza Cebel-i Tarık isminin verilmesi olayı anlatılır. İspanya kıyılarına varan Tarık bin Ziyad ilk olarak

¹⁹ Ahmet Nâsır Yahyalı, *Endülüs Emevî Emîri Hakem bin Hişam bin Abdurrahman* (Siyasî ve Askerî Faaliyetleri), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı İslam Tarihi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2004, s.6.

²⁰ Hüseyin Gökalp, *Sosyo-Kültürel Açılardan Moriskoların Tarihi*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı İslam Tarihi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Konya, 2010, s.10.

²¹ İsmail Hakkı Atçeken, *Endülüs Fatihlerinden Mûsâ bin Nusayr'ın Akıbeti*, Milel ve Nihal İnanç Kültür ve Mitoloji Araştırma Dergisi, Cilt:12, Sayı:1, 2015, s.15-16.

²² Seyhun Şahin, *Endülüs'ün Düşüşünde Aragon Krallığının Rolü*, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniv. Tarih Bölümü, s.167.

ordusuna vardıkları küçük limana hakim olan kayalık araziyi fethetme emrini verir. Komutanlarından Tarif, bu tepenin adının Cebel-i Tarık olmasını teklif eder. “*Bu şehri Berberiyeli Tarık’ın ayak basacağı yerin adının da onun namına olması icap eder. Bana kalırsa bu tepeye Cebel-i Tarık diyelim.*”²³(s.67)

Tarık’ın İspanya’ya geçtiğinde ordusunu yerleştirdiği yerin tarihe Cebel-i Tarık olarak kaydedilmesi konusu Ali Hacci, Mehmet Özdemir ve Ziya Paşa tarafından kaleme alınmıştır. İsmail Yiğit, konu üzerinde herhangi bir bilgi sunmamıştır. Olay *Endülüs’te İslâm Cengâverleri* romanında da zikredilir. Enes Şanal’ın adı geçen tez çalışmasında da yazar, 711 yılı Mayıs ayında Tarık bin Ziyad’ın sonraki yıllarda kendi adıyla anılacak olan Cebelitarık Boğazı’nı geçerek Ceziretü’l-Hadra’ya kadar olan bölgeyi kontrol altına aldığını belirtir.²⁴

Tarık bin Ziyad’ın Gemileri Yakması

Gemileri yakma hadisesi tarih kaynaklarında üzerinde durulmuş, doğruluğu tartışılmış bir mesele olarak karşımıza çıkar. Endülüs ile ilgili birçok Türk romanında da Tarık’ın İspanya’ya vardikten sonra ordusunun azmini arttırmak için gemileri yaktırması olayının işlendiğini görürüz.

Endülüs’te İslâm Cengâverleri romanında gemilerin yakılması bahsinde bazı bilgilere rastlarız. Got Kralı’nın Endülüs valisi Teodomir’in taarruza karar vermesiyle korkuya kapılan Tarık ordusunun Afrika’ya dönme isteklerini tümenden yok etmek için geldikleri gemileri yaktırma emrini verir. “*Derhal gemilere çıkınız, meşalelerle gemilerin sekiz on yerinden birden ateşleyiniz. O şekilde ateşleyiniz ki siz gemilerden ayrıldığınız vakit artık onların söndürülmesine imkan olmasın.*”²⁵(s.78)

²³ Zuhuri Danışman, a.g.e., s.67

²⁴ Enes Şanal, a.g.e., s.25.

²⁵ Zuhuri Danışman, a.g.e., s.78

Endülüs Şahini romanında İslam gemilerinin Tarık bin Ziyad tarafından yakılması olayı canlandırılır. “*O esnada, sahildeki gemilerin yanmaya başladıkları görüldü. Gaziler, heyecan ve dehşet içinde kaldılar.*”²⁶(s.163-164)

Endülüs’e Veda adlı romanda gemilerin yakılması hadisesine Emir Malik’in Tarık bin Ziyad’ı hatırladığı bir sahnede yer verilir. “*Emir Malik nedense Tarık bin Ziyad’ı hatırladı. İspanya fethi sırasında askere cesaret vermek için gemileri yaktırması doğrusu harika bir buluştu. Herhalde şimdi kendisinin bulunduğu kötü vaziyetin bin beter kötüsüyle karşılaşmış, askerin geri dönüş yolunu tıkamak için o harika tedbiri almıştı. Sesini duyar gibiydi: “ Askerler! Artık gemiler yok, işte ardınız deniz, önünüz düşman, seçme hakkı sizin! Ya kaçarsanız boğulursunuz, yahut ilerler düşmanla savaşır ve devlet olursunuz*”²⁷ (s.70)

Kitab-ı Endülüs romanında yazar, Tarık bin Ziyad ‘in kendilerini İspanya’ya getiren donanma gemilerini yaktırması hadisesini kullanır. “*Derler Ki Azameddin, Tarif bin Malik ‘in en güvendiği üst rütbeli askeriymiş. Hatta Azameddin, yeni seferlerinde Tarık bin Ziyad ‘in askerlerinin dönüş yolunu engellemek için gemileri yakma fikrini ortaya atan kişi olduğunu bile söylerdi, dedem. Gemileri yanan askerler, bu gidişin geri dönüşü olmayacağını düşünüp daha kararlı daha azimli savaşmışlar.*”²⁸(s.78-79)

Endülüs’te Altın Çağ romanında Tarık’ın gemileri yakması hadisesine değinilerek, zaferden başka yol bırakmamak adına donanma gemilerinin kıyıya çıkıldığında yakıldığı anlatılır. “*Tarık bin Ziyad, 711 yılında İspanya kıyılarına çıkıp, zaferi hem kendi hem de askerlerinin ruhunda mühürlemek adına, gelirken kullandıkları gemileri yaktırmıştı.*

²⁶ Ahmed Yılmaz Boyunağa, a.g.e. s.163-164

²⁷ Yavuz Bahadıroğlu, a.g.e., s. 70

²⁸ Ahmed Dağ, a.g.e., s.78-79

Gerçekten de dönmeye gerek kalmadı. İspanya artık Müslümanlarındı."²⁹(s.56)

Gemileri yakma mevzusunda eski tarihçilerin tutumu bu konuyla hiç ilgilenmemek hatta bu görüşü savunan tarihçilere inanmamak şeklinde kendini belli etmektedir. Bazı tarihçi âlimler bu gemi yakma olayının fetih ruhuna yakışır şekilde kahramanlık duygularını kabartmak için kullanıldığını iddia ederler.³⁰

Tarık bin Ziyad'ın ordunun geri dönme, düşmandan kaçma umudunu kırmak için İspanya'ya geldikleri gemileri yakması olayını Ziya Paşa gerçek olarak kabul eder ve bu konuda şu satırları kaleme alır: "Tudmir, Müslümanları tekrar İfrikiyye'ye döndürmek sevdasıyla askerini toplayıp kalabalık bir kuvvet ile Tarık'ı kuşatmıştı. Tarık, derhal sahilde olan gemileri yakıp askerine: "İşte eğer sabır ve sebat ederseniz muzaffer olup Endülüs'ü fethederiz yoksa düşman hepimizi denize döker." demiştir."³¹

Ali Hacci bu konuyu kitabında "Gemileri Yakma Meselesi" başlığı altında inceler ve gemilerin Kont Julyanus'a ait olması durumunda Tarık'ın onları yakmaya hakkı olmadığını, gemilerin Müslümanlara ait olması durumunda ise onlara olan ihtiyacı ve Mağrib'le sürekli irtibat halinde olması gerektiğini söyleyerek gemileri yakmanın doğru ve uygun bir askerî davranış olmadığını savunur. Ayrıca Endülüs kaynaklarının bu hususta bir bilgiyi barındırmadığını ileri sürerek bu olayın gerçekte birebir örtüşmediğini dile getirmeye çalışır.³²

Mehmet Özdemir, XII. Yüzyılda yaşamış olan İdrîsî'ye kadarki Endülüs kaynaklarında bu hadiseden hiç söz edilmemiş

²⁹ Hakan Metin, a.g.e., s.56

³⁰ Abdülhalim Awys, İhrak Tarık bin Ziyad el-Sufun, Dar el-Sahve, Kahire, 1995, bs.:1, s. 5-8.

³¹ Ziya Paşa, a.g.e., s.26.

³² Abdurrahman Ali Hacci, a.g.e., s.80-81.

olduğunu dile getirerek, gemileri yakma olayının eski kıssalardan esinlenerek üretildiğini düşündüğünü aktarır.³³

Lütfî Şeyban, İspanya'nın fethinde kullanılan gemilerin çoğunun İfrikiyye eyaletinde kullanılanlar olduğunu ve bir kısmının da Septe valisi Julian'a ait olduğunu, dolayısıyla gemilerin tasarrufunun üçüncü dereceden bir komutan olan Târik'in elinde olamayacağını ayrıca Endülüs'ün fethiyle ilgili bilgiler alınan İslam tarihi kaynaklarının hiçbirinde böyle bir bilgiye rastlanmadığını ifade eder.³⁴

Şezune Savaşı

İspanya'nın Müslümanlarca fethi aşamasında önemli bir vak'a olan Got kralı Rodrik ve Tarık bin Ziyad arasındaki Şezune savaşı Türk edebiyatındaki Endülüs romanlarında da karşımıza çıkar.

Endülüs'te İslam Cengâverleri romanında, savaş sonrasında cenk meydanı tasvir edilir. “*Cesetlerle dolu bir sahra... Şeriş Nehri vadisi şimdi, iki taraftan fakat daha ziyade İspanyollar tarafından ölenlerin cesetleriyle dolu idi. (...) (Tarık'ın) Mağrur olmağa hakkı vardı... Çünkü beş onbin kişilik bir ordu ile, 150.000 kişilik muazzam bir Got ordusunu hurdahaş etmişti. Bu zafer, tarihin en büyük zaferlerinden biriydi.*³⁵(s.118)”

Ali Hacci bu savaşın tarihi olarak 28 Ramazan 92/711 Temmuz'u zikreder.³⁶ Mehmet Özdemir, Tarık bin Ziyad'ın İspanya'ya ordusuyla beraber gemilerle geçtiği tarih olarak 711 yılı Nisan ya da Mayıs ayını zikreder.³⁷

Ziya Paşa ise hicretin 92. senesinde Tarık'ın ordusuyla beraber İspanya'ya gittiğini belirtir. Bu tarihler Endülüs'ün fethi olarak tarihlere geçer.

³³ Mehmet Özdemir, a.g.e., s.23.

³⁴ Lütfî Şeyban, a.g.e., s.21.

³⁵ Zuhuri Danışman, a.g.e., s.118

³⁶ Abdurrahman Ali Hacci, a.g.e., s.72.

³⁷ Mehmet Özdemir, a.g.e., s.22.

Zuhuri Danışman'a ait Endülüs'te *İslam Cengâverleri* romanında savaşın anlatıldığına şahit oluruz. Bahsi geçen tarih yazarlarının savaş hakkındaki yorumları da ufak nüanslar dışında romandakiyle aynıdır.

Kral Rodrik (Rodigo)'in ordusunun sayısı hakkında kırk binden yüz bine kadar farklı rakamlar verildiği Ali Hacci ve Mehmet Özdemir tarafından nakledilir. Ziya Paşa ise bu sayı hakkında bir bilgi vermemekle, Got ordusunun Müslüman ordusundan sayıca üstün olduğunu zikreder. Buna mukabil Müslüman ordusundaki asker sayısının on iki bin olduğu Ali Hacci ve Mehmet Özdemir tarafından belirtilir. Bu savaşta Tarık bin Ziyad'ın askeri cesaretlendirecek bir konuşma yapmış olduğu bahsi geçen tarihçiler tarafından kabul görülür. *Endülüs'te İslam Cengâverleri* adlı romanda da Tarık'ın bu konuşmayı yaptığına şahit oluruz. Bahsi geçen konuşma tarih kaynaklarında şu şekilde yer bulmaktadır: “Ey insanlar! Kaçacak yer var mı? Arkanızda deniz, önünüzde düşman!.. Sizin için sabır ve doğruluktan başka çare yok. Bilesiniz ki bu adada, oburlar sofrasındaki yetimlerden daha zayıfsınız. Düşmanınız sizi ordusu ve silahlarıyla karşıladı; erzakı da bol. Sizin ise kılıçlarınızdan başka ağırlığınız; düşmanınızın elinden alacağınızdan başka yiyeceğiniz yok...”³⁸

Ziya Paşa da bu konuşmaya kitabının yirmi sekizinci ayvasında yer vermiştir. Henüz yeni Müslüman olan Berberî bir komutanın hitabette bu denli mahir olmasına Mehmet Özdemir ve Ali Hacci temkinli yaklaşır ve doğru olmaması üzerinde dursalar da Tarık'ın bu minvalde bir konuşma yapmış olduğunu gösterdikleri tarih vesikalarına dayandırarak kabul ederler.

Kral Rodrik 'in Öldürülmesi

Türk Edebiyatındaki Endülüs romanlarında fethi başlatan Tarık'ın Kral Rodrik 'in başını vurarak öldürdüğüne değinildiğini görürüz.

³⁸ Mehmet Özdemir, a.g.e., s.23; Ali Hacci, a.g.e., s.75.

Endülüs Şahini romanında Tarık bin Ziyad'ın cenk meydanında Kral Rodrik'i öldürmesi anlatılır: “Kral Rodrik ‘in etrafındaki erler, yavaş yavaş yerlere serilmeye başladılar ve Tarık bin Ziyad, bulunduğu bir açıklıktan girerek, Rodrik ile karşı karşıya kaldı. Aradığı fırsatı bulmuştu. Bütün gücü Kral Rodrik ‘in başına indirdi. Kral, tepesine yıldırım gibi inen bu darbeden kurtulamadı. Ölü olarak yere serildi.”³⁹(s.211)

Endülüs'te İslâm Cengâverleri romanında karşımıza çıkmaktadır. Romanda kendinden ve kazanacağı zaferden emin bir şekilde süslenip bezenerek, atların çektiği bir faytonla savaş alanına gelen Rodrik, Tarık tarafından başı kesilerek öldürülür. Kesilen baş ise kazanılan zaferin nişanesi olarak Halife'ye gönderilir.

Bu konuda Ziya Paşa'nın anlatımı da romanda anlatılanla birebir örtüşmektedir. Ziya Paşa'nın konu üzerinde sundukları şu şekildedir: “O sırada (Tarık) Kral Rodrik'i fildişinden mamul güçlü beyaz atlar koşulmuş hükümdarlık arabasına binmiş ve üzerine kızıl renkli bir kıyafet; başına da beyaz renkli incilerle süslenmiş kraliyet tacını giymiş olarak gördü. Derhal göz açıp kapatıncaya kadar bir sürede-ansızın inen bir bela gibi- yetişti. Can alıcı mızrağı ile karanlık kalbinin kanını akıtıp onu ateş çukurlarının en dibine gönderdi. Musa bin Nusayr, Kral'ın kesik başını bu büyük zaferin müjdesiyle Halife'ye göndermiştir.”⁴⁰

Mehmet Özdemir ise savaşın Müslümanlar tarafından kazanıldığını beyandan sonra Rodrik 'in akıbetini şu şekilde ifade etmiştir: “Vizigot ordusunun büyük bölümü imha edildi. Rodrigo kayıplara karıştı, belki de savaş alanında öldürüldü.”⁴¹

Ali Hacci de savaşın Müslümanlar tarafından kazanıldığını belirtir, Rodrigo'nun akıbetine dair *Tarihu'l-*

³⁹ Ahmed Yılmaz Boyunağa, a.g.e., s.211

⁴⁰ Ziya Paşa, a.g.e., s.29.

⁴¹ Mehmet Özdemir, a.g.e., s.24.

Endelus, el-Beyanü'l-muğrib, Nefhu't-tîb kaynaklarına dayandırdığı şu bilgileri verir:

“Müslümanlar savaşın hakkını verdiler. Müşriklere yekvücut saldırdılar. Kralları Rodrigo'nun akıbetiden haber alınamadı. İzine rastlanamadı. Faytonundan inerek koşmaya, Vadi'nin kıyısında gizlenmeye çalıştığı; bu sırada bir dereye rastladığı, oraya battığı ve boğularak öldüğü söylendi.”⁴²

Lütfi Şeyhan, Kral Rodrigo'nun savaş meydanından firar ederken nehirde boğularak öldüğünü, cesedinin bulunamadığını dair bilgiler verir.⁴³

Tarık bin Ziyad'ın Got ordusuna karşı kazandığı zafer sonrası düşmanın toparlanmasına izin vermemek için ilerlemeye devam etmesi ve ordusunu üç kola ayırıp fetih için sevk etmesi *Endülüs'te İslam Cengâverleri* romanında da tarihteki gerçekliğiyle ele alınmıştır.

“Uzun müzakerelerden sonra Tarık askerini üç kola ayırmağa karar verdi. Birinci kol şimal istikametine gidecek ve Vadiikebir nehri üzerinde İspanya'nın mühim şehirlerinden olan Kurtuba'ya muhasara ve zapt edecekti. İkinci kol Emir Zeyd kumandasında doğuya doğru sahili takip ederek gidecek ve Malaga ve Elmeriye kasabalarını ele geçirecekti. Üçüncü kolun idaresini bizzat Tarık ele aldı ve doğrudan doğuya Got krallarının hükümet merkezi olan Toledo şehri üzerine yürüdü.”⁴⁴ (s.133)”

Bu hususta Ziya Paşa Tarık'ın askerlerini üç kola ayırdığını, bu kollardan birinin Vadi-i Kebir Nehri'ne varıp Kurtuba'ya zapt ettiğini, diğer kolun Malega ve İlbîre (Elvira)'yi istila ettiğini, kendisinin de bir kolla Cehn şehrini istila ettikten sonra Got Hükümeti'nin başkenti olan Tuleytula'ya ele geçirmek üzere bu üç kolun birleştiğini ve kuşatmanın gerçekleştiğini ifade eder.⁴⁵

⁴² Abdurrahman Ali Hacci, a.g.e., s.74.

⁴³ Lütfi Şeyhan, a.g.e., s.19.

⁴⁴ Zuhuri Danışman, a.g.e., s.133

⁴⁵ Ziya Paşa, a.g.e., s.30.

Aynı şekilde Mehmet Özdemir de Tarık'ın ordusunu üç kola ayırdığını ve bu kolların Kurtuba ve İlbire'yi fethettiğini kendisinin de üçüncü kol olarak Toledo'ya ulaştığını nakleder.⁴⁶

Ali Hacci de Tarık'ın çok sayıda seriyeyi çeşitli yerlere gönderdiğini belirtir. Bu sayede Kurtuba, Malaga, Elbire, Gırnata, Tudmir mıntıkasının alındığını daha sonra da Tarık'ın Got'un başkenti Tuleytula'ya doğru harekete geçtiğini ifade eder.⁴⁷

Enes Şanal adı geçen tez çalışmasında Tarık bin Ziyad'ın Guadalate Savaşı'ndaki zaferinden sonra ordunun bir kısmını Gırnata, bir kısmını Kurtuba ve diğer kısmını Malaga 'ya gönderdikten sonra mahiyetindeki büyük bir kuvvetle Tuleytula'ya doğru ilerlediğini İbnü'l- Esrar'dan nakleder.⁴⁸

Fethedilen Yerlerde Adil ve İnsancıl Tutum :

Endülüs konulu Türk romanlarında Endülüs'ün fetih ve yükselme çağlarında yöneticilerinin ne denli hoşgörülü, birleştirici politikalarla dini, dili, ırkı farklı toplumları bir arada tutarak üstün bir medeniyet oluşturdukları ele alınmıştır.

Endülüs'te İslam Cengâverleri romanında İspanya'nın manen fethi olarak nitelendirilen, İslam ordularının fethettikleri yerlerdeki halka davranışları anlatılır. İslâm fütuhatçılarının fethettikleri yerlerdeki adilane davranışları insancıl davranışları vurgulanır. “ *Arap ordusu geçtiği yerlerde halka karşı fevkalade müsamahalı davranıyor, en küçük bir zulüm eseri göstermiyor, evlere tarlalara tecavüz etmiyor, genç kızlara hürmet ediyor, kadınlara saygı gösteriyor, muhtaç ve sıkıntıda olanlara yardım ediyordu. İspanya o güne kadar Got istilası zamanında asla buna benzer bir muamele görmemişti. İspanya mânen fethedilmeye başlanmıştı.*”⁴⁹(s. 84-85)

⁴⁶ Mehmet Özdemir, a.g.e., s.26.

⁴⁷ Ali Hacci, a.g.e., s.83-84.

⁴⁸ Enes Şanal, a.g.e., s.30.

⁴⁹ Zuhuri Danışman, a.g.e.,s.84-85

“Tarık’ın mağluplara karşı gösterdiği iyi muamele çoktan bütün İspanya’ya yayılmıştı. Yolu üzerine rastgeldiği irili ufaklı bir çok kasaba ve şehirler ya hiç mukavemetsiz kapılarını açıyorlar ya da kısa bir mukavemetten sonra Tarık’ın lütuf ve merhametine sığınarak teslim oluyorlardı. Tarık teslim olan bu şehirlerde halka hiç zulüm etmiyor, onların mal ve can emniyetini tahtı temine alıyor, din, inanış ve ibadetlerinde onları tamamen serbest bırakıyor, adilane bir vergiden başka bir şey istemiyordu.”⁵⁰(s. 193)

Kitab-ı Endülüs romanında, Endülüs fatihlerinin İspanya’yı fethederken sergiledikleri insanî tavır kaleme alınmıştır. “ Şövalye, aslında her şey buraları Arapların almasıyla başladı. İlk önceleri çok önemsemediler, İspanya’nın yerli halkları Arapların gelip geçeceklerini düşündüler. Ama aylar yıllar birbirini kovaladıkça Arap orduları daha da ilerledi ve İber Yarımadası’na kalıcı olarak yerleşmeye başladılar. Yerli halkın da buna itirazı olmadığı için yıllardır aradıkları adaleti ve medeniyeti de yanlarında getirdiler. Bazen Arap orduları beldeleri savaşmadan bile alıyorlardı.”⁵¹(s.88)

Endülüs’te Altın Çağ romanında ülkeyi yöneten idarecilerin feraseti ve adilane tavırları sayesinde asıl fethin Ziyad’dan sonra olduğuna değinilir. “Fakat şu asla unutulmayacaktır ki esas fetih, Ziyad’dan sonra oldu. Birkaç asır içinde Allah’a giden tüm engeller kaldırıldı. Siyasi birliği sağlamak hep ilk iştir. 912 yılında ilk defa halife ünvanıyla tahta geçen 3. Abdurrahman bu sorunları net bir şekilde çözdü. Birliği sağladı. Fitne yollarını kapattı.”⁵²(s.56)

Hilalin İki Ucu romanında, Endülüsü yönetenlerin gerek fetih sırasında gerekse sonrasında Müslüman veya gayri Müslüman halka adilane tavırları çeşitli anlatımlarla yer bulmuştur. Fakih İmam Nasr Endülüs meliklerinin fetih

⁵⁰ Zuhuri Danışman, a.g.e.,s.193

⁵¹ Ahmed Dağ, a.g.e., s.88

⁵² Hakan Metin, a.g.e., s.56

sırasında izledikleri etkili politikayı anlatırken, Endülüs'ü Batı'da yükselen Doğu güneşi haline getiren Melik III.Abdurrahman'dan bahseder. Abdurrahman genç yaşında iktidara gelen, dedesi Abdullah tarafından veliaht olması için hususiyetle yetiştirilmiş bir meliktir. İktidara gelince ilk iş olarak Endülüs halkının asayişini temin etmiştir. Topraklarında çıkabilecek fitneyi önlemek için akrabalarından başlayarak birbirine düşman olan herkesi barıştırmış, Müslüman birliğini sağlamıştır. Ardından Saragoza'ya kadar yarımadanın büyük kısmını almış, Mağrip ve Kıptilere de hükümdarlığını kabul ettirmiştir. Kurtuba onunla yeryüzünün en mağrur en büyük şehri olmuştur. Amacı peygamberin müjdesine nail olma maksadıyla Konstantinapolis'e dayanmaktır. Ancak bu şeref Fatih Sultan Mehmet'e nasip olmuştur.

Pîrî Reis Endülüs Seferi romanında, İslam fatihlerinin fethedilen yerlerde halka gösterdikleri müsamahaya vurgu yapılır. “*Müslümanlar İberik Yarımadası'na ayak basar basmaz, ırk, din, dil, mezhep ve soy farkı gözetmediler. Got, Vandal, Romalı, Hristiyan ve Yahudi demeyip herkese Müslümanlar gibi insanî haklar tanıdılar.*”⁵³(s.72)

İslam ordularının fethettikleri yerlerdeki yerli halkın canına, malına, namus ve dinine dokunmamaları bahsi geçen bütün tarihçiler tarafından cihad ruhunun bir göstergesi olarak kabul edilir ve aralarında bu konuda fikir birliği vardır. Ziya Paşa, Tarık'ın, tıpkı Musa bin Nusayr'ın Septe ve Tanca'yı kuşattığında gösterdiği adil tutum gibi, Tuleytula halkı için adalet ve merhamet gösterdiğini, halkın hür kalıp esir olmayacağını, isteyenlerin mülklerini terk edip diledikleri yerlere yerleşebileceklerini, kalanların mal ve eşyalarında emniyet ve güvende olacağını, dini usullerini yerine getirmekte serbest olacaklarını taahhüt ettiğini belirtir.⁵⁴

⁵³ Kemalettin Çalık, a.g.e., s.72

⁵⁴ Ziya Paşa, a.g.e., s.31.

Mehmet Özdemir de Himyerî'nin *er-Ravzü'l-mi'tar* adlı eserini kaynak göstererek sunduğu, Abdülaziz bin Musa ve İspanyol idareci Teodomiro arasında imzalanan antlaşmada, Teodomiro ve onun himayesindeki herhangi bir Hristiyanın malına dokunulmayacağını; kendileri, kadınları ve çocuklarının öldürülmeyeceğini, esir edilmeyeceğini, dinlerini yaşama konusunda herhangi bir engelleme ile karşılaşmayacaklarının taahhüt edildiğini belirtir.⁵⁵

Ali Hacci ise Tarık'ın Tuleytula'ya ulaştığında halka çok hoşgörülü davrandığını, onlara özgürlüklerini tam olarak bahsettiğini, İslâmi fethin bütün fetihlerde süregelen tabiatının bu olduğunu belirtir.⁵⁶

İsmail Atçeken, "*Endülüs Fatihlerinden Mûsâ bin Nusayr'ın Akıbeti*" adlı makalesinde Mûsâ bin Nusayr'ın fetihten sonra İşbiliyye halkına ve orada bulunan Yahudilere karşı hoşgörülü davrandığının, onlara kucak açtığına nakledildiğine göre Mûsâ'nın , İşbiliyye şehrine Yahudileri yerleştirdiğinin belirtildiğini nakleder.⁵⁷

Musa bin Nusayr'ın Tarık bin Ziyad'a Dur Emri Vermesi

Musa bin Nusayr'ın, Tarık bin Ziyad'ın Got kralı Rodrigo ile yaptığı ve kazandığı savaştan sonra Tarık bin Ziyad'a bir talimat göndererek durmasını, daha fazla ilerlememesini emrettiği rivayet olunur.

Musa bin Nusayr'ın Vizigot ordusunu yenen Tarık bin Ziyad'a durmasını emretmesi, *Endülüs'te İslam Cengâverleri* romanında karşımıza çıkan bir olaydır. Tarık savaş sonrası karargahında askerleriyle durum değerlendirmesi yaparken gelen süvari ona Musa bin Nusayr'den getirdiği emri uzatır. "*Süvari nefes nefese koynundan bir kâğıt çıkardı ve Tarık'a*

⁵⁵ Mehmet Özdemir, a.g.e.,s.12.

⁵⁶ Ali Hacci, a.g.e, s.84.

⁵⁷ İsmail Atçeken, a.g.e., s.16, Ayrıntılı : Makkarî, *Nefhu't-Tîb min Ğusni'l-Endelüsi'r-Ratîb*,s.257.

uzattı. Tarık üzüntülü ve dalgın cevap verdi: “Öyle bir emir ki. İcrası da icra edilmemesi de tehlikeli.

Sonra yavaşça, yanında bulunan Arap emîrllerinden birkaç kişinin ancak duyabileceği bir sesle: Emir Hazretleri, bu emri aldığımız yerden bir adım daha ileriye gitmemizi menediyor. Şartlar ne olursa olsun, bulunduğumuz yerde kalmamızı emrediyor...⁵⁸(s.129)

Ziya Paşa, İbn Nusayr'ın Tarık'ın hayırlı hizmetlerinden bizzat hissedar olma arzusunda olduğunu, bu sebeple Mağrib-i Zemin'in idaresini oğlu Abdülaziz'e bırakarak, Tarık'a emrinin ulaştığı yerden ileri hareket etmeyip, fetih ve istila için kendisini beklemesini emrettiğini belirtir. Fakat Tarık ve subayları Kont Julyanus'un da telkinleriyle kaçan Got ordusunun yeniden toparlanmasına fırsat vermemek için ilerleme kararı almış ve bu kararı uygulayarak ilerlemeye devam etmiştir.⁵⁹

Mehmet Özdemir de Tarık bin Ziyad ve Musa bin Nusayr arasındaki ihtilaftan bahsederken, Tarık'ın Lekke Vadisi savaşı sonrasında, fetih hareketi Musa'nın onayını almadan devam ettirdiği bilgisini doğrular.

Bu hususta Ali Hacci bahsi geçen diğer tarihçilere katılmaz ve Tarık bin Ziyad'ın Tuleytula'nın ötesindeki cihadından Tuleytula'ya döndüğü sırada Musa bin Nusayr'ın durup kendisini beklemesini emreden talimatını aldığını ve bu talimata itaat ederek Tuleytula'da Musa'yı beklediğini ifade eder.⁶⁰

Enes Şanal, adı geçen tez çalışmasında İbn Kesîr'in, Musa bin Nusayr'ın Tarık bin Ziyad'a mektup gönderip kendisinden izin almaksızın Endülüs'e girmesinden dolayı onu

⁵⁸ Zuhuri Danışman, a.g.e., s.129

⁵⁹ Ziya Paşa, a.g.e, s.29

⁶⁰ Ali Hacci, a.g.e., s.87

azarlayarak kendisinin oraya gelişine kadar yerinde kalmasını emrettiğini naklettiğini belirtir.⁶¹

Tarık bin Ziyad ve Musa bin Nusayr'ın Buluşmaları

Tarık bin Ziyad'ın, Musa bin Nusayr'ın dur emrine uymadığına yukarıda değinmiştik. Tarık bin Ziyad, Musa bin Nusayr'ın dur emrine uymayınca Musa cephesinde Tarık'a öfke duyguları yeşerir. Karşılaştıklarında Musa, Tarık'a hınçla doludur.

Endülüs'te İslam Cengâverleri adlı romanda Musa bin Nusayr ve Tarık bin Ziyad arasında Tarık'ın Musa'nın dur emrine uymamasından kaynaklanan ihtilafa yer verilir. Tarık ve Musa Tuleytula'da karşılaşırlar ve Musa dur emrine uymayan Tarık'a surat asar. “*Musa bin Nusayr Talbire Mevkii'ne vardığı sırada karşıdan da Tarık bin Ziyad görüldü. (...) Musa bin Nusayr'ın çehresi çok asık idi. Kaşları çatılmış, hareketlerinde bariz bir asabiyet vardı. Tarık bin Ziyad elini öpmek istediği vakit bir an irkildi, elini vermek istemez gibi bir hareket yaptı. Fakat sonradan vaz geçerek isteksiz bir şekilde elini uzattı.*”⁶²(s.179-180) Romanın ilerleyen kısımlarında da Nusayr, emre itaat etmediği için Tarık'ı Toledo Sarayı'nın mahzenine hapsedirir. Bu haksız mezalim ordunun da öfkesini celbeder, ordu Tarık'a daha ziyade hürmet göstermeye başlar.

Tarık bin Ziyad'ın İspanya'ya gelen Musa bin Nusayr'ı Talabîra (Talavera, Talebire)'da karşıladığı ismi geçen tarihçiler tarafından kabul görülmekle birlikte bu karşılaşmanın içeriği hakkında görüş ayrılıkları mevcuttur. Ziya Paşa, Tarık bin Ziyad'ın Musa bin Nusayr'ı Talabîra'da karşılamaya geldiğini, önceki emrine neden uymadığını açıkladığını, buna mukabil Nusayr'ın Tarık bin Ziyad'ın başarılı fetihleri ile

⁶¹ Enes Şanal, Convivencia: a.g.e., s.30 ; Ayrıntılı : İbn Kesîr, el-Bidâye ve'n-Nihâye, Dar alâm il kutup, 2003, Cilt.12, s.141.

⁶² Zuhuri Danışman, a.g.e., s.179-180

kazandığı nam ve şanın kendi şöhretini gölgeleyeceğini düşünerek onu pek hoş karşılamadığını ifade eder.⁶³

Mehmet Özdemir ise konu hakkında Musa bin Nusayr'ın, Tarık bin Ziyad'la buluşmak üzere Mâride'den Tuleytula'ya hareket ettiğini, İspanya'nın ilk fatihi olan Tarık'ın tevazu göstererek, Musa'yı şehir kapısı yerine şehre giden yolda karşıladığını ve saygı ifadesi olarak atından indiğini ifade eder. Bazı rivayetlerde bu karşılaşma anında Musa'nın Tarık'a kızdığını, hatta başına kamçıyla vurduğunun söylendiğini zikreder. Bu rivayetlerin esas alınarak konu hakkında mübalağalı yorumların yapıldığını ifade eder. Sonraki gelişmelere bakıldığında, Musa bin Nusayr ile Tarık bin Ziyad arasında var olduğu söylenen ihtilâfın -eğer varsa- son derece sathî olduğunu düşündüğünü vurgular. Bu ihtilafın kaynağının da Tarık bin Ziyad'ın fetih hareketini Musa bin Nusayr'ın onayını almadan devam ettirmesi sonucunda Musa'nın idarenin başı olarak emir-komuta zincirini aşan bu hareket karşısında endişeye kapılmasından mütevellit olabileceğini belirtir.⁶⁴

Ali Hacci bu hususta kaynak olarak belirttiği el-Humeydi'nin, *Cezvetu'l-muktebis*'te Musa'nın Tarık'a yetiştiğini, ona kinlendiğini, onu hapsedtiğini ve öldürmeye yeltendiğini söylediğini belirtmekle beraber Humeydi'nin bu eseri yazarken, Bağdat'ta olduğunu, dolayısıyla kaynaklardan uzak olduğunu, kitabını yazarken ezberine dayandığını ifade eder. Bu iddianın tarihsel gerçekliği olmadığını savunur. Olayların akışının bu iddianın kabulüne imkân bırakmadığını, tarihin tanıdık bildik tabiatının da bu iddiaya yer bırakmadığını belirtir.⁶⁵

⁶³ Ziya Paşa, a.g.e., s.33.

⁶⁴ Mehmet Özdemir, a.g.e. s.27.

⁶⁵ Abdurrahman Ali Hacci, a.g.e., s.113.

Ayrıca Musa bin Nusayr'ın Endülüs'e geçişinin akabinde Tarık bin Ziyad'a karşı hiçbir icraat yapmadığını belirtir.⁶⁶

Tarık'ın içinde bulunduğu şartları ve bu yöntemi uygulamasına mecbur eden şartları arz ederek mazuriyetini dile getirdiğini, Musa bin Nusayr'ın da Tarık'ın özrünü kabul ettiğini ve mücahit kardeşler olarak yollarına beraberce devam ettiklerini ifade eder.⁶⁷

Enes Şanal adı geçen makalesinde İslam tarihçisi el-Merrâkuşî'nin de *el-Mu'cib fi Telhîsi Ahbâri'l-Mağrib* (s. 17) adlı eserinde Musa bin Nusayr'ın Tarık bin Ziyad'a karşı kıskançlık duyduğunu sarıh bir şekilde belirttiğini ifade eder.⁶⁸

Ayrıca yazar, İşbiliye ve Merida şehirlerini fethedip Tuleytula şehrine giderek burada Tarık bin Ziyad ile buluşan Musabin Nusayr'ın İbnü'l-Esîr'e göre Tarık bin Ziyad'ı görünce atından inip elindeki kamçı ile Tarık'a vurarak kendisinin sözünü dinlemediği için onu azarladığını belirtir.⁶⁹

Endülüs'te İslam Cengâverleri adlı romanda ise Tarık ile Musa'nın karşılaşması sırasında Musa, Tarık'ı azarlar. Tuleytula'da beraber kaldıkları sarayda da Tarık'a hesap sorduktan ve azarladıktan sonra orada bulunan herkesin karşı çıkmasına rağmen onu zindana attırır.

Hız. Süleyman Sofrası

Hız. Süleyman'ın sofrası tarih kaynaklarında da gerçekliği tartışılan bir konu olarak karşımıza çıkar. Bununla birlikte Türk edebiyatındaki Endülüs'le ilgili romanlarda Süleyman Sofrası'nın karşımıza çıktığını görürüz. Süleyman Masası'nın Tarık ve Musa bin Nusayr arasında ihtilafa neden olması hadisesi de *Endülüs'te İslam Cengâverleri* romanında

⁶⁶ Abdurrahman Ali Hacci, a.g.e., s.115.

⁶⁷ Abdurrahman Ali Hacci, a.g.e., s.117.

⁶⁸ Enes Şanal, a.g.e., s.30.

⁶⁹ Enes Şanal, a.g.e., s.31; Ayrıntılı : İbnü'l-Esîr, el-Kâmil fi't-Tarih, Dar el-Kitap el-Arabî, Beyrut, 1997, Cilt.4, s.42.

yer alır. Romanda Musa bin Nusayr Tuleytula sarayına vardıklarında Tarık'a Maide-i Süleyman'ın nerede olduğunu sorar ve kendisine teslim edilmesini ister. Tarık o masayı halifeye hediye etmek üzere sakladığını söyler. Nusayr'ın ısrarı karşısında masayı Musa'nın huzuruna getirir. Ancak bir bacağı masanın kendi ganimeti olduğunu Halifeye ispat edebilmek için saklamıştır.⁷⁰(s.183-184)

Endülüs Şahini romanında da Süleyman Sofrası hakkında tarihi bilgilerin verildiğini görürüz. “*Babil Hükümdarı Buhtun Nasır Kudüs'ü geçtiği zaman bu sofrayı da almıştı. Bu sofraya kıymetli taşlardan, zümrüden yapılmış olup üçyüzaltmış ayaklıdır. Maddi değeri çok büyüktür.*”⁷¹(Syf.217) Ayrıca Süleyman sofrasının ele geçirilmesinden de 225. sayfada bahsedilir.

Sofra, kimi kaynaklarda efsane olarak ele alınmış, kimilerinde ise gerçekten yaşanmış olayların bir parçası olarak gösterilmiştir. Ziya Paşa nakledildiğine göre Musa bin Nusayr'ın, Tuleytula'ya ulaştığında saraya gidip Tarık'ın Medine-i Selî şehriden aldığı “Maide-i Süleyman” isimli masayı Halife'ye göndermek üzere Tarık bin Ziyad'dan istediğini söyler. Üç yüz altmış ayaklı bu masayı Tarık bin Ziyad'ın bir ayağı eksik olarak İbn Nusayr'a sunmasıyla, Nusayr'ın bu noksanlığı kinini göstermeye vesile ederek Tarık'ı komutanlıktan azlettiğini ve bir rivayete göre de hapsettirdiğini ifade eder. Bu olayın Şam'a yansısıyla Halife tarafından azarlayıcı bir mektup alan Musa bin Nusayr'ın herkesin gözü önünde Tarık bin Ziyad ile barıştığını ve el sıkıştığını belirtir.⁷²

Ali Hacci'ye göre ise Müslümanların Tuleytula'da veya Medinetu'l-Maide'de ganimet olarak aldıkları ve Tarık'ın ayaklarından birini gizlediği masa rivayeti tamamen bir efsanedir. Hacci gerçekte böyle bir masanın olmadığını, bahsi

⁷⁰ Zuhuri Danışman, a.g.e., s. 183-184

⁷¹ Ahmed Yılmaz Boyunağa, a.g.e., s.217

⁷² Ziya Paşa, a.g.e., s.33.

geçen masanın Tuleytula kilisesinin sunağı olduğunu belirtir. Dolayısıyla böyle bir olayın yaşanmamış olduğunu savunur.⁷³

İsmail Hakkı Atçeken, adı geçen makalesinde Musa'nın getirdiği ganimetleri, mücevherleri ve Hz. Süleyman'a ait olduğu ifade edilen masayı Halife Velid'e teslim ettiğinin nakledildiğini belirtir.⁷⁴ Yazar, ayrıca halife Süleyman'ın Musa'yı ganimetlerdeki bazı tasarrufları sebebiyle hesaba çektiğini nakleder. Bu konuda M. Abdullah İnan'ın bu bahis sonrasında halife Süleyman'ın Musa'yı valilikten azlettiğini ve ona eziyet ettiğini, Yezîd bin Mühelleb'in araya girmesiyle onu affettiğini belirttiğini nakleder.⁷⁵

Musa bin Nusayr ve Tarık bin Ziyad'ın Şam'a Çağrılması

Musa bin Nusayr ve Tarık bin Ziyad'ın Şam'a çağrılmaları hususu *Endülüs'te İslam Cengâverleri* romanında anlatılan olaylardan biridir. Yazar, Musa bin Nusayr'ın Tarık bin Ziyad'a yaptığı kötü muamelenin ordunun Tarık'tan yana tavır koymasına sebep olduğunu, Musa'nın ganimet dağıtımındaki adaletsizliğine nazaran Tarık'ın bu husustaki adilane davranışlarının da Tarık'ın popülaritesini arttırdığını ve bu durumun Musa'nın Tarık'a olan garzini arttırdığını ifade eder. Bunun üzerine de iki komutan halife tarafından Şam'a çağrılır. “İki serdar arasındaki anlaşmazlığın Şam'da Halife velid'e kadar aksetmesi üzerine haklarında takibat yapılarak muhakeme edilmek üzere her ikisinde Şama davet edildi.”⁷⁶ (s.196)”

Tarihi kaynaklarda Ali Hacci, el-Makkari'nin (*Nefhu't-tîb*,1/275) konu üzerindeki beyanını kaynak göstererek, Musa bin Nusayr'ın fetih hareketlerine devam ederken, Aşturga'ya varmadan önce veya vardıktan sonra, halifenin elçisi Muğis er-

⁷³ Abdurrahman Ali Hacci, a.g.e., s.118.

⁷⁴ İsmail Hakkı Atçeken, a.g.e., s.22.

⁷⁵ İsmail Hakkı Atçeken, a.g.e., s.27.

⁷⁶ Zuhuri Danışman, a.g.e., s.196

Rumî tarafından Şam'a çağrıldığını ifade eder.⁷⁷ Yazar, Makkari'yi kaynak göstererek Musa bin Nusayr'ın elçiye nazik davrandığını, Galiçya'ya girene kadar kendisini beklemesini, ganimette kendine ortak olmasını söylediğini ve elçinin de bu teklifleri kabul ettiğini, bozkıra varıncaya kadar elçinin Musa bin Nusayr'la hareket ettiğini, Paru ve Lökk kalelerini fethettiklerini ifade eder.

Makkari'nin Nefhu't-tîb eserinde, Musa bin Nusayr Lökk şehrindeyken halifeden kendisini Ebû Nasr lakaplı ikinci bir elçinin geldiğini, bu elçinin daha önce verilen emre itaat etmediği için Musa bin Nusayr'ı payladığını ve halifenin Musa'nın derhal Endülüs'ten çıkmasını emreden mektubunu Musa bin Nusayr'a ilettiğini zikreder. Halife, elçisine Musa bin Nusayr'ın emre itaat etmemesi durumunda zor kullanmasını emretmiştir. Bu emir karşısında Musa bin Nusayr Lökk şehrinde ayrılarak Musa derbendi olarak adlandırılan derbende çıkmıştır.⁷⁸ Musa bin Nusayr oğlu Abdülaziz'i, Endülüs'e vali olarak bırakmış ve Tarık bin Ziyad'la beraber Şam'a doğru yola çıkmıştır. Şam'a doğru yol alırken Boğaz'ı geçtikleri tarih olarak yazar, Hicri 95 senesi Zilhicce/ Miladi 714 Eylül'ü belirtir.⁷⁹

Mehmet Özdemir, Musa bin Nusayr ve Tarık bin Ziyad'ın Galiçya bölgesindeki bazı yüksek dağ ve tepeler dışında kuzeydeki fetihlerini tamamladıktan sonra Emevî Halifesi Velid bin Abdülmelik tarafından Şam'a dönmelerini emreden bir emir aldıklarını söyler. Bunun üzerine Tarık bin Ziyad ve Musa bin Nusayr, 714 senesi yazında, savaş ganimetleriyle birlikte doğuya hareket ederler.⁸⁰ Musa bin Nusayr Şam'a dönerken İspanya'da kazanılan toprakların idaresini oğlu Abdülaziz'e bırakır.⁸¹

⁷⁷ Abdurrahman Ali Hacci, a.g.e., s.139.

⁷⁸ Abdurrahman Ali Hacci, a.g.e., s.141.

⁷⁹ Abdurrahman Ali Hacci, a.g.e., s.154.

⁸⁰ Mehmet Özdemir, a.g.e., s.27.

⁸¹ Mehmet Özdemir, a.g.e., s.29.

Ziya Paşa eserinde halifenin Musa bin Nusayr ve Tarık bin Ziyad'ı Şam'a çağırıldığını belirtir. Fakat çağırma sebebi Ziya Paşa'ya göre farklıdır. Bunun üzerine Tarık bin Ziyad önce, Musa bin Nusayr ise Tarık'tan sonra Hicri 96 senesinde Şam'a ulaşır.⁸²

Enes Şanal, tez çalışmasında 714 yılına gelindiğinde dönemin Emevi Halifesi olan Velid bin Abdülmelik'in gönderdiği elçi vasıtasıyla Musa bin Nusayr'a Endülüs'ten çıkıp yanına gelmesini emrettiğini, Musa bin Nusayr'ın bu emir hoşuna gitmese de Tarık bin Ziyad'ı da yanına alarak Emevi Devleti başkenti Dimaşk'a gitmek üzere hareket ettiğini belirtir. Musa bin Nusayr'ın Endülüs'ün idaresini de oğlu Abdulaziz'e bıraktığını ifade eder.⁸³

Ayşe Kılıç, adı geçen tez çalışmasında, Emevî halifesi Velid bin Abdülmelik'ten (705-715) gelen mektup üzerine Musa bin Nusayr'ın, 714 yılının Eylül ayında Şam'a (Dimeşk) hareket ettiğini, Endülüs'ten ayrılırken de yerine oğlu Abdulaziz'i vali tayin ettiğini nakleder(*Hitti, İslam Tarihi: Siyasi ve Kültürel*,s.781) ve böylece 756 yılına kadar devam edecek olan, Emevîler'e bağlı valilik dönemi ya da bir başkadeyişle Asrû'l-Vülât başlamış olduğunu belirtir.⁸⁴

Ahmet Nâsır Yaylalı da adı geçen tez çalışmasında konu üzerinde aynı teferruatı paylaşmıştır.⁸⁵

İsmail Hakkı Atçeken adı geçen makalesinde “Endülüs'ün Fethi Sonrası Musa bin Nusayr” başlığı altında Velid bin Abdülmelik'in İlk elçisi Muğis er-Rumî ve ikinci elçisi Ebu Nasr'ın Onu Şam'a çağırıldığını ve Musa'nın oğlu

⁸² Ziya Paşa, a.g.e., s.36.

⁸³ Enes Şanal, a.g.e., s.31.

⁸⁴ Ayşe Kılıç, a.g.e., s.12.

⁸⁵ Ahmet Nasır Yaylalı, Endülüs Emevi Emiri Hakem bin Hişam bin Abdurrahman, s.6.

Abdülaziz'i Endülüs'e vali bırakarak Tarık'la beraber Şam'a doğru yola çıktığını belirtir.⁸⁶

Ali Hacci, Musa bin Nusayr ve Tarık bin Ziyad'ın Şam'a çağrılma nedeninin en kuvvetli ihtimali olarak, Halife el-Velid'in Müslümanların, uzak ve merkezden kopuk bir mntıkada İslâmî olmayan mntıkalarla çevrilmiş olmalarından dolayı korkmasını zikreder. Bu görüşünü İbnu's-Şebbat ve İbn Haldun'un eserlerinde geçen bilgilere dayandırır.⁸⁷

Mehmet Özdemir, Musa bin Nusayr ve Tarık bin Ziyad'ın halife tarafından Şam'a çağrıldıklarını zikretmekle beraber bu çağrılışın nedeni üzerinde durmaz. Ziya Paşa ise bu çağrılışın nedenine Ali Hacci'den oldukça farklı bir açıklama getirir. Ziya Paşa, Musa bin Nusayr ve Tarık bin Ziyad'ın arasında, Tarık'ın Musa'nın dur emrine uymamasından kaynaklanan zıtlık ve muhalefetin Tuleytula'daki barışmadan sonra da devam ettiğini belirtir. İbn Nusayr'ın hırsının gittikçe artmakta olduğunu ve savaşlardan alınan ganimetleri tamamen kendi için ayırdığını, buna mukabil Tarık'ın ganimetleri şer'i usul ve savaş kuralları gereği halife ve muzaffer askerler arasında paylaştığını, bu durumda askerler arasında Tarık'ın daha fazla sevildiğini ve Musa'nın Tarık'a karşı daha da hırslandığını ileri sürer. Ziya Paşa'ya göre aradaki bu anlaşmazlıklar halifenin kulağına gittiğinden, halife muhakeme için ikisini de Şam'a çağırır. Tarık önce yola çıkar ve Şam'a ulaşıp halifeye durumu arz eder. Musa bin Nusayr ise peşinde çok sayıda ganimet getirmek derdinde olduğundan Şam'a Tarık'tan sonra 916 senesinde ulaşabilir.⁸⁸

Endülüs'ün fethedilişinin anlatıldığı *Endülüs'te İslâm Cengâverleri* romanında Musa bin Nusayr ve Tarık bin

⁸⁶ İsmail Hakkı Atçeken, Endülüs Fatihlerinden Musa Bin Nusayr'ın Akıbeti, s.20.

⁸⁷ Abdurrahman Ali Hacci, İslami Fetihden Gırnata'nın Düşüşüne Kadar Endülüs Tarihi, s.148-49.

⁸⁸ Ziya Paşa, Endülüs Tarihi, s.35-36-37.

Ziyad'ın Şam'a çağırılma nedeni Ziya Paşa tarafından izah edilen şekilde kurgulanmıştır.

İsmail Hakkı Atçeken, adı geçen makalesinde çağrılışın sebebi olarak Mûsâ'nın, Endülüs'e gitmesinden sonra Ifrîkiyye valiliğinden ayrılıp oraya yerleşeceği ve bağımsız hareket edeceği şeklinde Şam'da yayılan bir dedikodunun zikredildiğini, buna göre Velîd'in çevresinde bulunan ve Mûsâ bin Nusayr'a muhâlif oldukları anlaşılan bazı kişilerin, Mûsâ hakkında dedikodu yaparak onun Endülüs'e yerleşeceğini ve o bölgenin nimetlerinden istifade edeceğini söylediklerini belirtir. Bu konudaki farklı bir rivâyete göre; Mûsâ bin Nusayr'ın Fransa topraklarına girip bazı şehirleri fethetmesi, tüm batı Avrupa'yı fethedip İstanbul'a ve oradan da hilâfet merkezi olan Şam'a ulaşma projesini öğrenen Velîd'in, Mûsâ'yı geri çağırmaya karar verdiğini belirten yazar, Müslüman askerlerini Fransa topraklarına sürüklediği ve bu hususta kendisinin iznini almadığı gerekçesiyle Velîd'in Mûsâ'yı geri çağırdığı ifade eder.⁸⁹

Ali Haccı, Musa bin Nursay'ın Cemâziyelevvel (Mayıs) 96h./ Kânûnussânî (Ocak) 715m. tarihinde Şam'a ulaştığını, o sırada Halife Velid'in hasta olduğunu ve Musa'nın gelişinden kırk gün sonra vefat ettiğini belirtir. El- Velid'den sonra kardeşi Süleyman bin Abdümelik halife olur (96-99h.). Haccı, bazı rivayetlerin Süleyman'ın Musa bin Nusayr'e iyi davranmadığını söylediğini belirtir. Haccı bu rivayetlerin birçok tarihçi tarafından tartışıldığını ve reddedildiğini ifade eder. Süleyman'ın Musa'yı Endülüs'ten Şam'a yolculuk ederken elde ettiği ganimetleri yolda gördüğü herkese dağıttığı için hesaba çekmiş olabileceğini savunur. Bununla beraber Halife Süleyman'ın 97h. senesinde insanlara hac yaptırdığı zaman ikram olsun diye Musa bin Nusayr'ı da beraberinde hacca çağırdığının bazı tarihçiler (el-Hulletu's-siyerâu; el-Beyânü'l-muğrib; ez-Zehebî, el-İber) tarafından zikredilmesi

⁸⁹ İsmail Hakkı Atçeken, a.g.e., s.19-20.

dolayısıyla bu minvaldeki iddiaların yanlışlığını kanıtlamaya çalışır. Tarık bin Ziyad hakkında ise Şam'a gelişinden sonraki hayatına dair elde neredeyse hiçbir bilginin bulunmadığını ifade eder. Sadece Süleyman'ın onu Endülüs valisi yapmak istediğini zikreden bir rivayetin bulunduğunu zikreder.⁹⁰

Ziya Paşa ise Tarık'ın Şam'a gittiğinde durumunu ve yaşananları halifeye arz ettiğini, Hz. Süleyman'ın masasının kendisinde bulunan eksik ayağını halifeye göstererek onun aslında kendi ganimeti olduğunu ispatladığını ifade eder. Musa bin Nusayr ise Şam'a Tarık'tan sonra ulaşır ve bu sırada Halife Velid vefat eder. Musa bin Nusayr Halife Süleyman'ın karşısına çıkar ancak beklediği taltifin aksine hor görülür. Bu halde üzgün ve mahzun olarak Hicaz'a giden Musa orada hayata veda eder.⁹¹

İsmail Hakkı Atçeken, adı geçen makalesinde, tarihçilerin naklettikleri rivâyetlerde genelde ortak olan hususun; Mûsâ bin Nusayr'ın Süleyman bin Abdülmelik'le birlikte hac yolculuğuna çıkmış olması olduğunu belirtirken vefat ettiği yer konusunun ise aynen vefat yılı gibi tartışmalı olduğunu ifade eder.⁹²

Endülüs'te İslâm Cengâverleri romanında halifenin Musa'yı azarlayıp türlü cezalara çarptırdığını, elindeki tüm varlığını alıp onu sefaletle terk ettiğini ve sonra çocuklarını da öldürttüğü konu alınır. Bu minvalde roman olayların kurgulanışı bakımından daha önce de belirttiğimiz üzere Ziya Paşa tarihiyle benzerlik gösterir.

3.A.2.1.11. Abdülaziz'in Tudmir'i Fethetmesi

Abülaziz, babası Musa bin Nusayr tarafından Teodomir İsyanı'nı bastırmak üzere görevlendirilir. Teodomir, Hristiyan çete lideri olmakla beraber hükmettiği topraklar da onun adıyla adlandırılır.

⁹⁰ Abdurrahman Ali Hacci, a.g.e., s.164-167.

⁹¹ Ziya Paşa, a.g.e., s.36-37.

⁹² İsmail Hakkı Atçeken, a.g.e., s.31.

Endülüs'te İslam Cengâverleri romanında Abdülaziz babası Musa bin Nusayr ile Toledo'ya hareket edecekken Teodomir çetesinin çıkardığı isyanı bastırmak için babası tarafından bu isyanı bastırmakla görevlendirilir ve Lorca sahrasındaki savaşta iki lider karşı karşıya gelir. Abdülaziz, savaşı kazanır ve iki lider arasında bir anlaşma imzalanır. Abdülaziz Teodomir'e şunları söyler: “*Size gelince, siz ne esir edileceksiniz ne de tecrit edileceksiniz. Morsiye eyaletinde bulunan yedi adet şehri sizin idarenize terkediyorum. Bize vergi vermek şartıyla bu şehirlerin sahibi, maliki olacaksınız.*”⁹³ (s.178)

Ziya Paşa, Merda şehrinin zaptı ve İşbiliye'de çıkan isyanın bastırılmasından sonra Abdülaziz'in babasından ayrılıp Endülüs'ün doğusunda bulunan Tudmir'i rehin almak için o tarafa yöneldiğini zikreder. Bu fetih sırasında asker sayısının azlığını gizlemek isteyen Tudmir'in savaş hilesi olarak kadınların saçlarını boğazlarına sakal gibi sarıp, asker kıyafetleri giydirmek suretiyle asker sayısını çok göstermeye çalıştığı zikredilir. Tudmir'in, sulh yoluyla ele geçirildiğini, Hicri 94 senesinin Recep ayında imzalanan bir antlaşmanın Arap tarih kitaplarında kaydedilmiş ve Halife Velid tarafından da tasdik edilmiş olduğunu belirtir.⁹⁴

Ali Hacci, İbn Abdülmümin'in *el-Himeyri er-Ravdu'l-mi'tar* adlı eserinde Abdülaziz binMusa binNusayr'ın, o bölgenin adını kendisinden aldığı Tudmir binAbdüs'ü yendiğini zikrettiğini belirtir. Tudmir (yine bir esere göre) ordusundaki askerlerin sayısını düşmana fazla göstermek için kadınların saçlarını kazıtmış, erkek kılığına sokmuş ve ellerine kamışlar vermiştir. Yine bu eserde Tudmir'in fetih tarihi olarak 944 senesinin verildiği beyan edilir. Yazar Tudmir ile Abdülaziz arasında sulhla imzalanan antlaşmanın tarihi kaynaklarda mevcut olduğunu belirtir.⁹⁵

⁹³ Zuhuri Danışman, a.g.e., s.178

⁹⁴ Ziya Paşa, a.g.e., s.34

⁹⁵ Abdurrahman Ali Hacci, a.g.e., s.105.

Mehmet Özdemir Tudmir-Abdülaziz savaşına değinmeden 713 senesinde Müslüman komutan Abdülaziz binMusa ile İspanyol idareci Teodomiro arasında imzalanan antlaşma metnini okuyucuya sunar.⁹⁶

Abdülaziz-İlona Evliliği

Abdülaziz-İlona evliliği tarihi bir gerçeklik olarak Türk romanlarında olay akışlarında karşımıza çıkan bir vak'adır.

Endülüste İslam Cengâverleri romanında Abdülaziz, İlona evliliğine değinilir. Romanda İslam fatihlerinin Müslümanlarla yerliler arasında bir kaynaşma temin etmek için Hristiyan kadınlarla evlendiği vurgulanır. Musa bin Nusayr'ın Şam'a giderken İspanya Valisi olarak yerine bıraktığı oğlu Abdülaziz, İspanyollarla bir akrabalık tesis etmek için eski Got Kraliçesi İlona ile evlenmeyi düşünür. *"Fakat Abdülaziz'in büyük bir projesi vardı. Askeri kuvvetle istila edilen İspanya'da silah kuvvetiyle uzun müddet barınmak mümkün değildi. Milyonluk İspanyol halkı her gün bu yabancı istilasına karşı harekete geçebilirdi. Binaenaleyh, İspanyolları Araplarla kaynaştırmalı idi. Bunun için tek bir yol vardı. O da Arap erkekleriyle İspanyol kadınlarını evlendirmek, İspanyollarla bir akrabalık tesis etmektir."*⁹⁷ (s.204)

Konu üzerine araştırma yapan çoğu araştırmacı ve tarihçinin de bu olayı teyit ettiği görünür. Ahmed Raif, Endülüslü Müslüman yöneticilerin bir özelliğinin de Hristiyan kadınlarla evlenmeleri olduğunu belirtir. Endülüs tarihinde bu olayı ilk gerçekleştiren idareci Ebu Abdülaziz bin Musa bin Nasır'dır. Abdülaziz, ölen Got kralı Rodrik'in dul eşi ile evlenmiştir.⁹⁸

Ali Hacci, Abdülaziz'in Gotların son kralı Rodrigo'dan dul kalan Eyluh (Egibna) ile evliliğinin gerçekleştiğini

⁹⁶ Mehmet Özdemir, a.g.e., s.32.

⁹⁷ Zuhuri Danışman, a.g.e., s.204

⁹⁸ Ahmet Raif, Endülüs-Yok Edilişin Öyküsü, Çev. : Abdulhakim Sulhsever, 35 (I), Araştırma Yayınları, İstanbul 1993, s.116.

zikreder. Endülüs kaynaklarında bu kadının lakabının “Ümmü Asım/Asım’ın annesi” olduğunun ifade edildiğini beyan eder. Yazar, İbn İzari’nin ifadesine göre bu kadının evlilik sonrası Hristiyan olarak kaldığını ifade eder. Ayrıca bu hususta el-Makkari’nin beyanatına da yer verir.⁹⁹

Ziya Paşa, İbn Nusyar’dan sonra Endülüs’e Emir unvanıyla vali olan Abdülaziz’in Ümmüsalam künyesiyle isimlendirdiği, Kral Rodrik’in karısı Eylâ’yı hem muhabbeti hem de barış gereği nikahladığını zikreder.¹⁰⁰

Lütfî Şeyban, Vali Abdülaziz’in fetih sonrasında ölen son Vizigot kralı Rodrigo’nun dul karısı Egilona ile evlendiğini ve Müslümanları da yerli kadınlarla evliliğe teşvik ettiğini belirtir.¹⁰¹

Enes Şanal da adı geçen tez çalışmasında, “Dinlerarası Siyasi İzdivaçlar” başlığı altında bu izdivaçlardan en mühim olanlardan birinin şüphesiz Endülüs’ü fetheden Musa bin Nusayr’ın oğlu olan Abdülaziz bin Musa tarafından yapılmış olan izdivaç olduğunu, Endülüs’ün fethinden sonra Emevi başkenti Dimaşk’a bağlı ilk Endülüs valisi olarak tayin edilen Abdülaziz bin Musa’nın son Vizigot kralı olan Roderick ölünce onun dul kalan eşi Egilona ile evlendiğini belirtir. Kaynaklarda Umm-Asim adıyla zikredilen Egilona ile izdivaç edip ona büyük sevgi ve ilgi beslediği nakledilen Abdülaziz’in bu izdivacı yaparken bazı siyasi düşünceler gütmüş olma ihtimalinin mevcut olduğunu vurgular.¹⁰²

Abdülaziz’in Öldürülmesi

Zuhuri Danışman, *Endülüs’te İslam Cengâverleri* romanında bu olayı teferruatlıca ele alır. Halife Velid öldükten sonra yerine geçen Halife Süleyman zalim bir hükümdardır. Musa bin Nusayr’ı Tarık bin Ziyad’ın yükselişini kıskanarak

⁹⁹ Abdurrahman Ali Hacci, a.g.e., s.209.

¹⁰⁰ Ziya Paşa, a.g.e., s.38.

¹⁰¹ Lütfî Şeyban, a.g.e., s.22.

¹⁰² Enes Şanal, a.g.e., s.87; Ayrıntılı: el-Makkaî, Nefhu’t-Tib, cilt II, s.30.

İslam fütuhatını durdurmakla suçlar. Önce kırbaç cezası sonra güneşte çıplak bırakma cezası uygulatır. Gene hırsını alamayınca da elindeki tüm servetine el koyar. Babasının intikamını almak isterler diye de Musa bin Nusayr'ın tüm çocuklarını öldürtmeyi planlar. İspanya valisi olan Abdülaziz'i öldürmeleri için beş kişiyi görevlendirir ve ülkesinde sevilen Sultan Abdülaziz'i öldürmelerini ister.

*“Bu beş cellat, Abdülaziz'in sıyt ve şöhretini işitince büyük bir tereddüte düştüler. İşleyecekleri cinayetin büyük akisler yapmasından kendi hayatlarının da tehlikeye düşmesinden korktular. O vakit başka bir çareye başvurdular. İşbiliye'de Abdülaziz'den memnun olmayan kimseleri gizlice toplayıp bir cemiyet teşkil ettiler. Bu gizli cemiyet her akşam toplanıyor, ertesi günü Abdülaziz hakkında etrafa yayılacak yeni dedikodular imal ediyor ve parayla tutulmuş bir takım ayak takımı vasıtasıyla bu dedikoduları yayıyordu.”*¹⁰³(s.212-213) Romanın devamında Abdülaziz'in bu beş kişi tarafından saray mescidinde sabah namazı kılarken katledilişi anlatılır.

Ziya Paşa, bu olayı şu şekilde nakleder. Halife Süleyman, İbn Nusayr'ın oğullarının Mağrib-Zemin ve İspanya'da, nüfuz sahibi olmalarını tehlikeli bulur ve öldürülmeleri gerektiğine hükmeder. Halife, Abdülaziz'in kendisine ganimet hediyelerini göndermek üzere yolladığı on beş kişiden beşini Abdülaziz'i öldürmekle görevlendirir. Bu kişiler Abdülaziz'in sevilen bir yönetici olması hasebiyle onu sıradan bir sebeple öldürmenin mümkün olmayacağını düşünür ve Abdülaziz'in Hristiyan karısının sözünden giderek Hristiyanları tuttuğu, Got hükümetini kurmayı planladığı fitnesini çıkararak ve Müslümanlar arasında yayarak kendilerine müttelikler bulurlar. Doksan altı senesinde Abdülaziz'i saray mescidinde sabah namazını kılarken öldürürler.¹⁰⁴

¹⁰³ Zuhuri Danışman, a.g.e., s.212-213

¹⁰⁴ Ziya Paşa, a.g.e., s.77.

Ali Hacci birkaç yerde Abdülaziz'in öldürüldüğünü zikretmekle beraber olayın nedenleri üzerinde durmaz. *El-Beyanü'l-muğrib* (İbn İzari)'den alıntılıyarak “*öldürülmesi, İşbiliye şehrinde Rufeyne meclisinde 984. yılı, Receb, temmuz ayının başındaydı.*” der.¹⁰⁵

Aynı zamanda *Endülüs Tarihi* kitabının Arapça metnini kaynak göstererek Abdülaziz'in İşbiliye'de (Rufeyne) mescidinde namaz kılariken Ziyad bin Uzre el-Belevi tarafından katledildiğini (Temmuz/Recep, 974) zikreder.¹⁰⁶

İsmail Hakkı Atçeken, adı geçen makalesinde Endülüs Valisi Abdülaziz'in öldürülmesi olayında Halife Süleyman'ın rol oynadığına dair nakillerin olduğunu, ancak *Ahbâru Mecmûa* adlı müellifi meçhul eserde Abdülaziz'in öldürülmesi olayının tertipleycisinin Süleyman olmadığını belirtildiğini ifade eder. Ayrıca çağdaş araştırmacılardan M. Seyyid el-Vekîl'in de Abdülaziz'in öldürülmesi olayında Süleyman'ın rolünün olmadığını düşündüğünü belirtir.¹⁰⁷

Bu olaya bir diğer bakış açısı şu şekildedir: *Rodrik'in dul eşi İlona Abdülaziz'i başına taç geçirmeye ve tahta oturmaya ikna eder ve bununla beraber kardeşleriyle olan ilişkilerinde de üst seviyeden davranmasını ister. Abdülaziz'in kardeşleri karısının sözüne uyup kendilerine bu şekilde davranan Abdülaziz'i öldürürler.*¹⁰⁸

Lütfi Şeyban, Abdülaziz'in veziri Habibin bin Ebu Abedeel-Fihri'nin liderlik ettiği isyan sonucu camide namaz kılariken 716 tarihinde öldürüldüğünü belirtir.¹⁰⁹

Sarakusta Şehri Halkından İstenen “Kan Parası”

Bu olay, *Endülüs'te İslam Cengâverleri* romanında karşımıza çıkar. Romanda Musa bin Nusayr'ın Saragoza

¹⁰⁵ A. Ali Hacci, a.g.e., s.210.

¹⁰⁶ A. Ali Hacci, a.g.e., s.230.

¹⁰⁷ İsmail Hakkı Atçeken, a.g.e., s.29.

¹⁰⁸ Ahmet Raif, a.g.e., s.116.

¹⁰⁹ Lütfi Şeyban, a.g.e., s.22.

halkından “*Kan Parası*” adı altında tazminat aldığı belirtilir. Saragoza Kalesi’nin alınması esnasında direniş uzadığı ve İslam ordusu birçok neferini şehit verdiği için Musa bin Nusayr şehri teslim alırken şehir halkından kan pahası adıyla tazminat alır. Bu sonraki fetihlerde de halka gözdağı vermek için uygulanmıştır. “*Fakat serdar Musa bin Nusayr, bu şehri kolay şartlarla teslim almaya razı olmadı. Bundan sonraki şehirlerin mukavemet düşüncesini kırmak için ağır şartlar dermeyan etti. Şehir önünde pek çok İslam askeri şehit olmuştu. Onun için Musa bin Nusayr “Kan Pahası” adıyla şehir halkından çok büyük tazminat istedi.*”¹¹⁰(s.195)

Ziya Paşa, Musa bin Nusayr ve Tarık bin Ziyad’ın Sarakusta şehri önünde buluştuklarını, burayı da diğer şehirler gibi ele geçirdiklerini fakat halkının fethedilen diğer yerlerdeki halkın sahip olduğu ayrıcalıklardan yararlanmadığını, onlardan kan parası adıyla yüklüce para alındığını ifade eder.¹¹¹

Ali Hacci ise buna benzer bir ifadeyi Maride’nin fethi bahsinde zikreder. Maride şehri Musa bin Nusayr’ın pususu ile ele geçirilmiştir. Ve pusu günü Maride’de öldürülenlerin ve oradan kaçanların mallarının Debbade (Tank) Burcu şehitlerine diyet olarak ödenmesi öngörülmüştür. Kiliselerin malları ise kendilerine kalacaktır. Hacci bu bilgiyi *Ahbaru Mecmua*, 18 ; *Nehu’t-tib*, 1/270 ; *el-Beyanü’l muğrib*, 2/15 gibi tarihi kaynaklara dayandırır.¹¹²

Endülüs Emevi Devleti’nin Kuruluşu

Emevi Devleti’nin yıkılışıyla halifeliğin Abbasilere geçmesi, Emevi hükümdarı Mervan’ın katledilmesi hadisesinden sonra Abbasi Halifesi Ebul Abbas Emevi hanedanından kalanlara karşı büyük bir soykırım başlatır. Emevi hanedanına mensup herkes öldürülür. Bu mezalimden sadece Emevi halifelerinden Hişam’ın Irak’ta bulunan torunu

¹¹⁰ Zuhuri Danişman, a.g.e., s.195.

¹¹¹ Ziya Paşa, a.g.e., s.35.

¹¹² Abdurramman Ali Hacci, a.g.e., s.102.

Abdurrahman kurtulabilmiştir. Abdurrahman, türlü zorluk-larla Endülüs'e kaçmayı başarır ve orada kendisine biat edenlerle Endülüs Emevi Devleti'ni kurar.

Endülüs'te İslam Cengâverleri romanında ayrı bir bölüm olarak olay anlatılmaktadır. «*Altı senedir çöllerde açlık, susuzluk, her türlü meşakkat ve zahmet içinde zaman zaman hayatından ümidini keserek dolaşan Abdurrahman, talihin garip bir cilvesi olarak Endülüs kıtasının hükümdarı olmuştu. Böylece Endülüs'te (Endülüs Emevi Devleti) kurulmuş oldu...*¹¹³(s.238) »

Mehmet Özdemir, 749 senesinde Abbasiler tarafından başlatılan geniş çaplı ayaklanmanın, 750 senesinde Emevi hanedanının sonunu getirdiğini zikreder. Abbasilerin iktidarı ele geçirir geçirmez Emeviler'e karşı geniş çaplı bir tasfiye hareketini başlattığını ve bu kıyımdan Emevi hanedanının çok az sayıda mensubunun kurtulabildiğini bunlardan birisinin de Abdurrahman bin Muaviye olduğunu ifade eder. Muaviye'nin 756 senesinde Kurtuba'ya girerek Endülüs'ü Abbasi idaresinden kopararak Emevi hanedanına bağlı bağımsız bir devlete dönüştürmüş olduğunu belirtir. Bu bilgileri İbnü'l-Kutiyye, s. 47; Ahbar, s.49 ; İbnü'l-Kerdebus s.55-6'ya dayandırdığını kaynakçasında belirtir.¹¹⁴

Ziya Paşa, Abdülaziz'in öldürülmesi hadisesinde tahminen kırk iki sene sonra Abbasi Seffah'ın Emevi Hükümetine son verdiğini, Emevi Halifesi II.Mervan'ı yakınlarıyla beraber kılıçtan geçirdiğini zikreder. Bu yakınlarda sağ kurtulan Abdurrahman bin Muaviye'nin (756-788) bir şekilde canını kurtarıp Endülüs'e giderek orada yeni bir Emevi devletini kurduğunu belirtir.¹¹⁵

Ali Hacci, Şam'da Emevi Devleti'nin 132h./750m. senesinde yıkıldığını, Abbasilerin Emevileri kovaladığını zikreder. Muaviye oğlu Abdurrahman'ın Abbasi kıyımından

¹¹³ Zuhuri Danişman, a.g.e., s.238.

¹¹⁴ Mehmet Özdemir, a.g.e., s.42.

¹¹⁵ Ziya Paşa, a.g.e., s.39.

kaçanlardan olduğunu ve “Endülüs emirlerinin dedesi” olduğunu (ez-Zehebi, 1/151) ifade eder. İbn Muaviye’nin Endülüs’e girerek oranın emiri olduğunu onunla beraber Emirlikler Dönemi’nin başlamış olduğunu belirtir.¹¹⁶

Hristiyan Fedaileri Hareketi

Hristiyan Feaileri Hareketi Endülüs’teki birlik ve beraberliği bozmak, birlikte yaşayan değişik etnik grupların huzurunu kaçırmak ve aralarına fitne tohumları atmak için bazı rahiplerce de desteklenen bir bozguncu harekettir.

Hristiyan fedaileri hareketine *Endülüs’te Altın Çağ* romanında konu alınmıştır. II. Hakem zamanında anlatılan olaya göre emniyet müdürü hükümdarın odasına girip çıktığında hazırlıkları devam eden fikir meclisi iptal edilir. Bunun arkasındaki neden şehirde yaklaşık yüz kişilik bir grubun ayaklanmış olması ve etrafa saldırarak yakıp yıkmalarıdır. Olayların başlamasının sebebi ise Hristiyan olmakla suçlanan bir çocuğun esnaf tarafından dövülmesidir. Çok geçmeden bu olayın bir çete tarafından halkta fitne tohumlarını yerleştirmek için provoke edildiği ortaya çıkar. Olaylara karıştığı ve çocuğu dövdüğü söylenen esnaf olay hakkında şunları söyler: “*Yüce Halifem, günlerdir etrafta serserice hareketler yapıyorlardı. (...) Allah’a, peygambere küfredince de dayanamayıp bir tokatta yere serdim.*”¹¹⁷ (s.104)

Tarihi kaynaklarda Mehmet Özdemir’in ifadesiyle miladi X.yüzyılın yarısı başlarında başını rahiplerin çektiği bir grup, Araplaşma ve İslamlaşmayı durdurmak hatta tersine çevirmek, Endülüs’te Müslümanlarla Hristiyanların bir arada yaşamalarını temin eden mevcut hoşgörü ortamını alt üst etmek için iki taraf arasında gerilim ve çatışma meydana getirmeye çalışır. Yazar, bu hareketin mensuplarının cezasının ağı olduğunu bile bile cami önlerinde çarşı pazar yerlerinde

¹¹⁶ Abdurrahman Ali Hacci, a.g.e., s.281.

¹¹⁷ Hakan Metin, a.g.e., s.104

İslamiyet ve Hz.Muhammed hakkında küfür ve hakaret dolu sözler sarfetmeye başladığını zikreder. Böylece Müslümanlar Hristiyanlara karşı kıskırtılacak, iki taraf arasında doğacak husumetle uzun vadede Endülüs'teki İslam varlığına son verilebilecektir. Bu meselenin on seneyi aşkın bir süre devleti meşgul ettiğini ifade eden yazar, Kurtuba'da Emir II.Abdurrahman'ın arzusu üzerine toplanan piskoposlar meclisinin hareketi eleştirip lüzumsuz ilan ettiğini belirtir.¹¹⁸

Ali Hacci, bu hadiseye kitabında “Garip Bir Olay” başlığı altında yer verir. Çağdaş Avrupalı tarihçilerin bu ilginç olayı anlattığını zikrederek Abdurrahman el-Evsat zamanında, Hristiyanlardan küçük bir grubun kasıtlıca ve açıkça İslam'a (822-853 m.) hakaret etmiş, Hz. Muhammed'e sövmüş olduklarını zikreder. Bu grubun daha da ileri giderek bu hareketi namaz vakitlerinde cami kapılarında yaptıklarını belirtir. Çoğunluk Hristiyanların ise bu tür eylemlere karşı olduğunu savunur. Abdurrahman el-Evsat'ın bu sorunu çözmek için Hristiyan liderlerini çağırdığını ve 238h./852 m. yılı yazında bir konferans düzenlediklerini el-Muktebis, 2/524) kaynağına dayandırarak ifade eder.¹¹⁹Yazar, Asturiş ve Cillikiye kralı Alfons'un 835 yılında krallığı teslim ettiği yeğeni Redmir (Ramiro)'in Müslümanlar arasına nifak sokup fesat çıkararak ve her tarafa adam ve para göndererek zihinleri karıştırıp halk arasında fitne çıkarmaya fırsat kolladığını zikreder.¹²⁰

Lütfi Şeyban *Endülüs* adlı eserinde, X. yüzyılın ikinci yarısı başlarında fanatiklerce Hristiyan Fedaileri Hareketi'nin başlatıldığını, hedefinin farklı din mensuplarını birbirine düşürerek Endülüs'teki convivencia ortamını bozmak olduğunu, bunu sağlamak için, cezasının ağır olduğunu bile bile cami önlerinde ve çarşı-pazar yerlerinde İslam ve Hz. Peygamber hakkında küfür ve hakaret sarf etmeye

¹¹⁸ Mehmet Özdemir, a.g.e., s.57-58.

¹¹⁹ Abdurrahman Ali Hacci, a.g.e., s.276.

¹²⁰ Abdurrahman Ali Hacci, a.g.e., s.71.

yöneldiklerini belirtir. Halkın bunu tasvip etmemesi ve psikoposlar meclisinin hareketi gayrı meşru ilan etmesiyle hareketin amacına ulaşamadığını ifade eder.¹²¹

Gırnata Devleti'nin Kuruluşu (Ben-i Ahmer)

Gırnata Hükümdarlığı yıkılan Endülüs Emevi Devleti'nden sonra tüm zorluklara rağmen varlığını iki buçuk asır sürdürmeyi başaran bir emirlikdir. Genellikle Endülüs'ün çöküşü konulu romanlarda Gırnata Devleti'nin çöküş nedenleri ve yıkılışa götüren olaylar kurgulanarak anlatılmıştır. Gırnata Hükümeti Endülüs'ün kalan son kalesi olarak nitelendirilir. Muvahhidler Devleti'nin gücünün iyice azalmasıyla beraber Müslümanlar koruyucu bir kale olarak Gırnata Krallığı'nı kurmuşlardır. Bu zamanda İbn Huld ile İbn Ahmer arasındaki idareyi ele alma savaşını İbn Ahmer kazanarak Cilan, Bosta, Vadi-i Arş, Şeriş, Malaka ve Karmane gibi şehirleri ele geçirdi. Ardında Gırnata'yı işgal ederek Ben-i Ahmer olarak da bilinen Gırnata Devleti'ni kurmuştur.¹²²

Mehmet Özdemir, Gırnata Hükümdarlığı (Ben-i Ahmer)'nin tam adı Muhammed binYusuf binAhmed binNasr el-Hazreci olan Sa'd binUbade'nin soyundan geldiği rivayet edilen İbnü'l-Ahmer tarafından kurulduğunu zikreder. İbnü'l-Ahmer'in Kastilyalılara karşı gösterdiği kahramanlıklardan dolayı 1232'de Arcune'de emir ilan edildiğini, 1238 yılında ise bir diğer Endülüslü lider olan İbn Hud'un ölümü üzerine Gırnata'ya girip buraya emirliğinin başşehri yaptığını zikreder. Böylece Ben-i Ahmer devletinin kurulmuş olduğunu belirtir.¹²³

Ziya Paşa, İbn Hud'un vefatıyla taraftarlarının dağıldığını, bu sırada Kurtuba şehrinin Kaştale Kralı Ferdinando tarafından zaptedildiğini belirtir. Bu durumun Emir

¹²¹ Lütfi Şeyban, a.g.e., s.126.

¹²² Ahmet Raif, a.g.e., s.42-43.

¹²³ Mehmet Özdemir, a.g.e., s.143.

Ebu Abdullah Muhammed bin Ahmer'in (1238-1273) yandaşlarının çoğalmasına sebep olduğunu zikreder. Elmeriye'nin de kendine bağlı olan yerlerle birlikte İbnü'l Ahmer'e tabi olması sonucu 635 senesi Ramazan'ında Gırnata'ya girip bütün erkan ve halkının ittifakı ile hükümete oturduğunu belirtir. Gırnata (Ben-i Ahmer) Devleti'nin tüm düşmanlarına ve zorluklara rağmen iki yüz elli sene varlığını sürdürdüğünü ifade eder.¹²⁴

Ali Hacci, asıl adı Ebu Abdullah el-Galib Billah Muhammed bin Yusuf bin Muhammed bin Ahmed bin Hamis bin Kasr bin Kays el-Hazreci olan İbnü'l Ahmer'in Kurtuba'nın Hristiyanlar tarafından ele geçirilmesinden sonra ölen İbn Hud'la beraber savaştığını, ona yardımcı olduğunu dile getirir. Endülüs'ün işgal edilmeden kalan şehirlerinin Gırnata Hükümdarlığının şahsında temsil edilmesi üzerine insanların onun etrafında toplandıklarını ifade eder. Endülüs'ün ortasında yer alanlar başta olmak üzere çok sayıda şehrin 630 h. senesinden önce hakimiyetine girdiğini (İbnü'l-Ahmer'in) sonra 26 Ramazan 635 h. cuma günü Gırnata hükümdarı olarak kendisine biat edildiğini zikreder. (El-ihata, 2/100-101) Gırnata Hükümdarlığı'nın ortada Gırnata eyaleti, doğuda el-Meriyye eyaleti, güneyde ve batıda Malaka eyaletini kapsadığını ifade eder. Gırnata Hükümdarlığı'nın içerde ve dışarda çok sayıda zorluğa rağmen iki buçuk asırdan fazla yaşadığını belirtir.¹²⁵

İsmail Yiğit, Kurtuba'nın düşmesinden sonra, iki yıl emrinde çalıştığı, rakibi İbn Hud'un vefatı ile İbnü'l Ahmer'in ona bağlı merkezleri de itaati altına alarak saltanatını gittikçe güçlendirdiğini, Malaga, Meriyye, Luraka şehirlerini de hakimiyeti altına aldığını zikreder. 1237 yılında ise başkent edindiği Gırnata'yı ele geçirdiğini ifade eder. Böylece Gırnata Hükümdarlığı'nın kurulmuş olduğunu belirtir.¹²⁶

¹²⁴ Ziya Paşa, a.g.e., s.258.

¹²⁵ Abdurrahman Ali Hacci, a.g.e., s.670-671.

¹²⁶ İsmail Yiğit, a.g.e., s.35, Ayrıntılı: İsmail Yiğit, Nasriler, TDVİA, c XXXII, İstanbul,2006, s.420

Enes Şanal, adı geçen makalesinde, Muvahhidler'in, Endülüs'teki hakimiyeti-nin sona ermesinden sonra Endülüs'te büyük bir otorite boşluğu görüldüğünü, bu otorite boşluğundan faydalanan Muhammed bin Yusuf adıyla bilinen İbnü'l Ahmer'in Gırnata şehrini ele geçirip, 1238 yılında "Emîrü'l Müslimîn" ünvanı ve "Galib-billah" ünvanıyla bağımsızlığını ilan ederek Gırnata merkez olmak üzere Beni Ahmer adı verilen aynı zamanda Nasriler olarak da bilinen devleti kurduğunu İsmail Yiğit'ten nakleder.¹²⁷

Ayşe Kılıç, tez çalışmasında Hıristiyan krallıklarının gerçekleştirmiş olduğu bu büyük istilâ hareketinden yalnızca, Muhammed bin Yûsuf bin Nasr tarafından Gırnata'da (Granada) kurulan ve Endülüs'ün güneydoğusundaki İlbîre'den (Elvira) Rûnde'ye (Ronda) kadar uzanan dar bir sahil şeridi üzerinde hüküm süren Benî Ahmer Emirliği (Nasrîler)'nin kurtulabildiğini, Müslümanlar'ın elinde kalan toprakların, ancak eskisinin onda biri kadar olduğunu, ancak bu devletin, iki buçuk yüzyıl gibi uzunca bir süre tüm zor şartlara rağmen tarih sahnesinde kalmayı başardığını, çünkü Gırnata emirlerinin, dış ilişkilerde takip ettikleri siyaset sayesinde, Hıristiyan krallıklarını karşılıklarına almamaya özen gösterdiklerini belirtir. Bir yandan da Hıristiyanlar'dan gelebilecek tehlikelere karşı KuzeyAfrika'da bulunan Merînîler ile olan ilişkilerini sağlam tuttuklarını ifade eder.¹²⁸

Lütfî Şeyban Ben-i Ahmer'in kuruluşu bahsinde ibn Hûd'a karşı verdiği mücadeleyi kazanan İbnü'l Ahmer'in 12 Mayıs 1238 tarihinde Ben-i Ahmer Devleti'ni kurduğunu belirtir.¹²⁹

Ben-i Ahmer'in kurulduğu dönemde Kurtuba, Belensiye, İşbiliye ve pek çok şehrin ele geçirilmiş olduğu hususunda bütün tarihçiler hemfikirdir.

¹²⁷ Enes Şanal, a.g.e., s.55-56.

¹²⁸ Ayşe Kılıç, a.g.e., s.20.

¹²⁹ Lütfî Şeyban, a.g.e., s.56.

Arap ve Berberî Askerlerden Kurulan Fetih Orduları

Endülüs'ün fethini ele alan Türk romanlarında fetih ordusunun ordunun Arap ve Berberî askerlerden oluştuğu vurgulanır.

Endülüs'te İslâm Cengâverleri romanında İspanya'nın fethine yardımcı olan, orduda yer alan Arap ve Berberî askerlerden bahsedilir. Afrika Valisi Musa bin Nusayr, İspanya'nın fethi için Halife Velid'den izin istemek üzere gönderdiği mektupta İspanya'dan bahsettikten sonra ordunun muhteviyatı hakkında bilgi verir. *“İslâm Halifesi izin lütfederse, kılıçları çekilmiş emre amâde bekleyen Arap ve Berberî cengâverleri, bir fırtına gibi denizi aşarak, İslâmın nurunu, koyu bir delâlet içinde pûyan olan bu memlekete yayacaktır.”*¹³⁰(s.6)

Endülüs Şahini romanında Musa bin Nusayr'ın Endülüs fethi ordusunda berberilere yer vermesini, Şam sarayından elçi olarak gelen arkadaşı Abdullah sorgular: *“Fakat böyle büyük bir fetih hareketini Araplara değil de Berberilere bırakmana akıl erdiremedim ya Musa?”*¹³¹(s .25)

Mehmet Özdemir, Tanca ve civarını idare etmekte olan Berberi komutan Tarık bin Ziyad'ın çoğunluğunun Berberilerden oluştuğu yedi bin kişilik bir ordunun başında 711 yılı Nisan yahut Mayıs ayında İspanya'ya gönderildiğini zikreder. Musa bin Nusayr'ın 712 senesinde büyük çoğunluğunu Arapların oluşturduğu on sekiz bin kişilik başka bir orduyla İspanya'ya geçtiği yine yazar tarafından zikredilmiştir.¹³²

Ali Hacci, “Fethin Ön Hazırlıkları” ismini verdiği bölümde Tarık bin Ziyad'ın İberya Yarımadası'na gönderdiği ordunun çoğunluğunun Berberilerden oluştuğunu zikreder. Yine yazar, “Fethin Aşamaları” adını verdiği bölümün başlangıcında Musa bin Nusayr'ın fetih hareketine başlamak için

¹³⁰ Zuhuri Danişman, a.g.e., s.6

¹³¹ Ahmed Yılmaz Boyunağa, a.g.e., s. 25

¹³² Mehmet Özdemir, a.g.e., s.22,26.

Müslümanlardan yedi bin askerden oluşan bir ordu hazırladığını belirtir ve er-Ravd, 9; Nefh, 1/231,239,254 ; el-Beyan, 2/6'dan rivayetle bu ordu içinde Araplardan çok az sayıda asker olduğunu vurgular.¹³³

Ziya Paşa, Musa bin Nusayr'ın Sebte ve Tanca limanlarında uygun gemiler hazırlatıp Berberi kabilelerden cesur ve cengaver olanları seçip 92 senesi ilkbaharında Tarık bin Ziyad'ı komutan tayin ederek Cebel-i Tarık Boğazı'nı geçmeleri için gönderdiğini zikreder.¹³⁴

Lütfi Şeyban, *Endülüs* kitabında Endülüs'ün fethini gerçekleştiren İslam ordusunun Araplar ve Berberîlerden müteşekkil olduğunu belirtir.¹³⁵

Adı geçen tarihçilerin sunduğu bilgiler ışığında Endülüs'ün fethi aşamalarında oluşturulan ordularda Arap ve Berberi askerlerin birlikte yer aldığı, Berberi askerlerin sayıca Arap askerlerden daha fazla olduğunu söylemek mümkündür.

SONUÇ

Türk Edebiyatındaki Endülüs konulu romanlarda Endülüs'ün fethi, tarihî gerçekliğin ışığından ayrılmadan okuyucuya aktarılmıştır . Fetihte önemli rol oynayan Musa Bin Nusayr, Tarık Bin Ziyad, Taif Bin Malik, Kont Jülyanus gibi gerçek kişilerin romanlarda yer aldığı gözlemlenir. Çağdaşlarının çok daha ilerisinde olan Endülüs medeniyetinin nasıl inşa edildiği, fetih sürecinde yaşanılanlara da değinilerek ele alınır.

KAYNAKÇA

Ahmet Nâsır Yahyalı, Endülüs Emevî Emîri Hakem bin Hişam bin Abdurrahman (Siyasî ve Askerî Faaliyetleri), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı İslam Tarihi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2004.

Ahmed Dağ, Kitab-ı Endülüs, Profil Yayıncılık, İstanbul, 2016.

¹³³ Abdurrahman Ali Hacci, a.g.e., s. 56,61.

¹³⁴ Ziya Paşa, a.g.e., s.26.

¹³⁵ Lütfi Şeyban, a.g.e., s.23.

Ahmet Raif, Endülüs-Yok Edilişin Öyküsü, Çev.: Abdulkhakim Sulhsever, 35 (I), Araştırma Yayınları, İstanbul 1993.

Ahmed Yılmaz Boyunağa, Endülüs Şahini, Timaş Yayınları, İstanbul, 2014.

Abdurrahman Ali Hacci, İslami fetihten Gırnata'nın Düşüşüne Kadar Endülüs Tarihi (711-1492), İlkharf Yayınları, İstanbul, 2017, Terc. Kadir Kınar.

Abdülhalim Awys, İhrak Tarık bin Ziyad el-Sufun, Dar el-Sahve, Kahire, 1995.

Ayşe Kılıç, Endülüs Müslümanları ve Osmanlı İmparatorluğu (1492-1614), İstanbul Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü Akdeniz Dünyası Araştırmaları Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2012.

Enes Şanal, Convivencia: Endülüs'te Bir Arada Yaşama Kültürü, İzmir Kâtip Çelebi Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İzmir, 2018.

Hakan Metin, Endülüs'te Altın Çağ, Karina Yayınevi, İstanbul, 2016.

Hüseyin Gökalp, Sosyo-Kültürel Açılardan Moriskoların Tarihi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı İslam Tarihi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Konya, 2010.

İbnü'l-Esîr, el-Kâmil fi't-Tarih, Dar el-Kitap el-Arabî, Beyrut, 1997, Cilt.4.

İlker Özünlü, Endülüs, Türkiye İş Bankası Yayınları, bs.2, İstanbul, 2008.

İsmail Yiğit, Endülüs Kuzey Afrika İslam Devletleri, Kayıhan Yayınları, 2017.

İsmail Yiğit, Nasriler, TDVİA, c XXXII, İstanbul, 2006.

İsmail Hakkı Atçeken, Endülüs Fatihlerinden Mûsâ bin Nusayr'ın Akibeti, Milel ve Nihal İnanç Kültür ve Mitoloji Araştırma Dergisi, Cilt:12, 2015.

Kemalettin alık, Piri Reis Endülüs Seferi, Damla Yayınları, İstanbul, 2015.

Lütfi Şeyban, Endülüs, Albaraka Yayınları, 1.Baskı, 2014.

Mehmet Özdemir, Endülüs, İsam Yayınları, 3. Bs., Ankara.

Mine Sultan Ünver, Hilalin İki Ucu, Timaş Yayınları, 1.Bs., İstanbul, 2013.

Seyhun Şahin, Endülüs'ün Düşüşünde Aragon Krallığının Rolü, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniv. Tarih Bölümü.

Yavuz Bahadıroğlu, Endülüs'e Veda, Nesil Yayınları, 72.Bs, İstanbul, 2009.

Zuhuri Danışman, Endülüs'te İslam Cengaverleri, Zuhuri Danışman Yayınları, İstanbul, 1966.

Ziya Paşa, Endülüs Tarihi, Timaş Yayınları, 2.bs., İstanbul, 2012.